

De Korhaan

Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken

Jaargang 50, nummer 1
februari 2016

INHOUD

Van de voorzitter/ van de redactie	1
Uitnodiging Algemene Ledenvergadering	2
Rode Lijster: goudplevier	3
De bruine kiekendief in de Eempolders	6
Kraanvogelweekend	8
De kraanvogel besproken	9
Rode Lijster: grauwe klauwier	12
In contact met de vogels	15
Inventarisaties	18
Gedichten	21
Weidevogels in de knel	22
Aan de weg timmeren	25
Wat zien ik?	27
Nieuwe uitgaven	28
Verschenen	31
Werkgroep Ornithologisch Erfgoed	32
Beheer op eiland De Visdief	33
Oproep Doe mee met digitaliseren	34
Annonces	34
Natuurfotografencode	35
Goudplevieren en een bunker	37
Excursie Nijkerkernauw	38
Programma	39
Literatuur	42

FOTO'S OP DE OMSLAG

De foto op de voorkant is van Koen Frantzen:

Jaren geleden, heb ik een aantal dagen de gelegenheid gehad om kraanvogels te fotograferen bij de Laguna de Gallocanta in Spanje. In de ijzige februari koude op zo'n 1000 mtr hoge vlakte, dien je ruim voor het licht begint te worden in je schuiltentje klaar te zitten. Bij het gloren van de dageraad, komen de eerste kraanvogels over de heuvels aanvliegen, om in de Laguna voedsel te gaan zoeken. Het aanzwellende geluid van duizenden naderende kraanvogels zal ik nooit meer vergeten.

Foto achterkant: Hilde Veenstra, zie pag 43

Verenigingsorgaan van
Vogelwerkgroep
Het Gooi en Omstreken
Verschijnt 5 x per jaar

Jaargang 50,
nummer 1, februari 2016
ISSN: 0929-8762

Redactie
Paul Keuning (hoofdredactie)
Dick Jonkers
Wobbe Kijlstra
Carla van Lingen
Hilde Veensta, foto's

Redactieadres
redactie@vwggooi.nl
Paul Keuning,
Stam 26
1275 CJ Huizen
035 - 526 8281

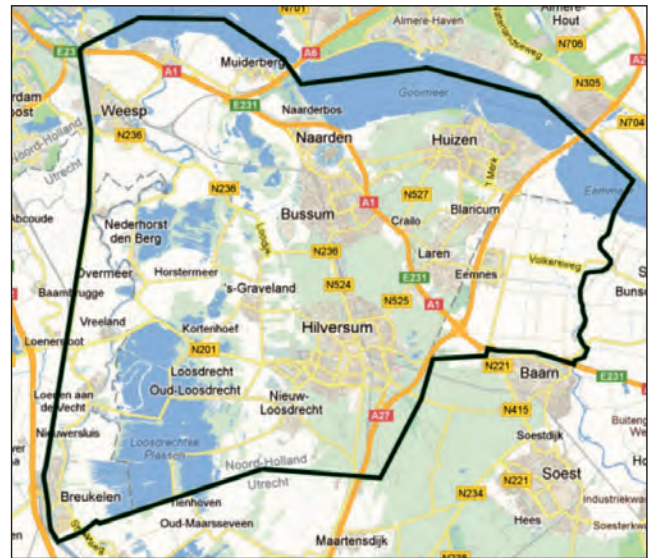
Ledenadministratie
ledenadministratie@vwggooi.nl
Egbert Leijdekker,
Dr. A. Kuyperlaan 18a,
1402 SC Bussum,
035 - 693 6093

Advertenties
In overleg met de redactie

Drukkerij
BakkerBaarn

Inleveren kopij
Uiterlijk: 5e van de maand januari,
april, juli of oktober

Het overnemen van artikelen is uitsluitend toegestaan na overleg met de redactie. De redactie behoudt zich het recht voor artikelen te weigeren. De auteurs zijn zelf voor de inhoud van hun artikelen verantwoordelijk.

Het werkgebied van Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken

INFORMATIE

Contributie en lidmaatschap

De contributie van de vogelwerkgroep bedraagt minimaal €20,- per jaar. Het lidmaatschap is inclusief ons verenigingsblad De Korhaan. Leden uit één gezin, of samenwonenden kunnen huisgenoot-lid worden. De contributie is dan minimaal €7,- per jaar. Je ontvangt dan geen tijdschrift.

Opzeggen van het lidmaatschap graag vóór 1 november van het lopende kalenderjaar.

Schenkingen

Vogelwerkgroep Het Gooi en omstreken is als ANBI aangemerkt en daardoor zijn uw giften onder voorwaarden aftrekbaar bij de belastingen. Daarnaast kunt u in uw testament een legaat opnemen ten gunste van de VWG. Het is gewenst dit wel met uw notaris te bespreken.

Van de voorzitter

Ik ben benieuwd hoe deze editie van De Korhaan er uit ziet. In het vorige nummer heb ik al geschreven over de zoektocht naar de mogelijkheden om het blad in kleur uit te brengen. De redactie en het bestuur hebben in goed overleg besloten om naar kleur over te stappen. Meer toelichting wordt elders in deze Korhaan gegeven door de redactie.

Een tweede stap die we gezet hebben om de aantrekkelijkheid van de Korhaan te verhogen is, om de vele pagina's beleid, begroting, en jaarrapportages voor de Algemene Ledenvergadering niet meer integraal in ons verenigingsorgaan te plaatsen. Daarom vindt u in deze Korhaan wel de uitnodiging en de agenda voor de Algemene Ledenvergadering op donderdag 17 maart aanstaande, maar wordt voor alle bijlagen verwezen naar onze website. Uiteraard hoop ik, dat u dit niet weerhoudt om de ALV bij te wonen. De bespreekpunten zijn er belangrijk genoeg voor. Bovendien

is er na afloop van de vergadering een leuke lezing van meester-verteller Ronald Beskers over het vogellevens in en om de nestkasten in ons werkgebied.

Tijdens de Algemene Ledenvergadering in november is het raamwerkprogramma voor het 50-jarig jubileum in 2017 gepresenteerd en besproken.

Thema van het jubileumjaar is: 'Vogels voor iedereen'. Op dit moment staan de volgende onderdelen op het programma:

1. Feestavond voor de leden op 1 februari 2017
2. Project voor de natuur
3. Project voor de natuur
4. Jubileumboek: Gooise Vogels
5. Fotografie activiteiten
6. Symposium: Vogels helpen en beschermen
7. Vogellunch voor externe relaties
8. Publieks-excursies.

Er wordt hard gewerkt aan de uitwerking en ook nieuw aanvullende

inbreng in de vorm van ideeën of helpende handjes, zijn van harte welkom. Om alle activiteiten te coördineren en onderling af te stemmen is er een regiegroepje samengesteld met Juun de Boer, Feiko Prins en Ton van den Oudenalder. Via nieuwsbrieven, de website en De Korhaan wordt je de komende periode op de hoogte gehouden en aangespoord om mee te doen.

Ondertussen staat 2016 natuurlijk weer volop in de startblokken en belooft het weer een fantastisch en actief jaar te worden voor onze vogelwerkgroep.

Piet Spoorenberg

Van de redactie

De kogel is door de kerk: we verschijnen voortaan in kleur! Bij de bezoeken aan de drukkerijen waar we offertes aangevraagd hebben, zijn we aardig thuis geraakt in het drukkerslatijn. Het was een moeizaam proces om tot en juiste afweging te komen, maar met de adviezen van Ton van den Oudenalder over wat haalbaar is voor amateurs zoals wij, die een paar keer per jaar een blaadje maken, zijn we terecht gekomen bij drukkerij Bakker in Baarn. Ze kunnen ons intussen niets meer wijs maken over formats en templates, want daar werken we nu al mee. Wel met instructies die Hilde Veenstra en ik krijgen op de afdeling opmaak.

Het is voor ons wel echt wennen, want bij het opmaken werken we maar met een beperkt aantal 'malen' waarin de artikelen gegoten worden. Dat zijn templates in vaktermen. Maar ja, wat als we de volgende keer op die bladzijde een iets grotere foto willen plaatsen? Dat kan dan niet, zo zijn de spelregels en daar moeten we ons aan houden.

Het volgende waar we wel aan moeten wennen is, dat het lettertje van de drukkerij minder beslag legt op het papier, dan een artikel in Word. Mijn zorg was dan ook: hoe krijgen we elke keer een Korhaan vol? Gelukkig hoeven we ons daar geen zorgen over

te maken met zoveel vogelkennis om ons heen, in zo'n rijke omgeving, waar ook weer zulke boeiende observaties neer gepend worden. We kunnen vooruit met jullie aanbod!

Het streven van de redactie blijft ook in deze kleurrijke outfit, om dienstbaar te zijn aan de verschillende werkgroepen, die deel uitmaken van onze veelzijdige Vogelwerkgroep.

Komt jouw subgroep te weinig aan bod in De Korhaan? Dat probleem kan je zelf oplossen door jullie bevindingen te stoppen in een artikel. Goed om te lezen, waar jullie tegenaan lopen op je onderzoeksterrein.

Paul Keuning

Algemene Ledenvergadering VWG 17 maart 2016

Hierbij nodigt het bestuur de leden uit voor de Algemene Ledenvergadering van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken op donderdag 17 maart 2016 in de Infoschuur van GNR. Aanvang 20.00 uur, zaal open om 19.30 uur.

Na de pauze zal Ronald Beskers een lezing houden. Al zo'n 50 jaar worden er nestkasten opgehangen in het Gooi. Van het begin af aan is Ronald Beskers hierbij betrokken geweest. Vele jaren heeft hij het nestkastenwerk gecoördineerd. Nu stopt hij er mee. Vanavond neemt Ronald ons mee in de ins en outs van het nestkastenwerk.

De agenda voor de ledenvergadering luidt als volgt:

1. Opening en mededelingen bestuur
2. Vaststellen verslag Algemene Ledenvergadering van 12 november 2015
3. Algemeen Jaarverslag 2015
4. Financieel Jaarverslag 2015
5. Verslag Kascommissie - *wordt uitgebracht tijdens de vergadering*
6. Decharge bestuur
7. Bestuursamenstelling en –verkiezing
- Voorzitter: Piet Spoorenberg is aftredend en herkiesbaar
Tegenkandidaten kunnen zich tot aanvang van de vergadering melden bij een van de bestuursleden.
8. Projecten Dineke Sluijters Vogelfonds
De ALV wordt, overeenkomstig het advies van de commissie, gevraagd om in te stemmen met de ingebrachte projecten.
9. Jubileumjaar
10. Rondvraag en sluiting

P.S. Alle stukken staan op de website: www.vwggooi.nl. → vereniging → verenigingsverslagen

Goudplevier

Juun de Boer

Heimwee naar de toendra: goudplevieren in Het Gooi

Juun de Boer

Sommige vogels spreken niet alleen aan vanwege hun verenkleed, hun mooie roep of hun bijzondere gedrag, maar ook omdat je beseft dat ze al eeuwenlang deel van onze leefomgeving en van haar geschiedenis zijn. Voor mij is de goudplevier (*Pluvialis apricaria*) daar een mooi voorbeeld van. Een leuke vogel om je eens in te verdiepen. Zeker als je ze in voor- en najaar ook bij ons in Het Gooi, in grote getale kan tegenkomen.

De jaren '70 van de vorige eeuw. Voor mijn vrouw en mij de jaren van de ontdekkingsreizen in Europa met rugzak en tentje. En op het allerlaatste moment beslissen waar heen te gaan. In 1972 werd dat het hoge Noorden. Een jaar met prima weer, ook in Scandinavië. Ergens in juli kampeerden we net on-

der de Noordkaap. Aan de ene kant van de tent de kust, aan de andere kant de toendra. Ons nog prille vogelaarsgevoel kreeg een stevige impuls met strandlopers, jagers en meeuwen, franjepoten, gorzen etc. etc.. Wat een vogelaarsweelde! Maar wat nog steeds het meeste bijstaat is de immense toendra, laat in de avond in de volle, op die breedtegraad rond midzomer niet meer ondergaande zon. Met op een bultje van heide en korstmoss een prachtige goudplevier in broedkleed. Die een wat klagend maar toch ook melodius puu, puu liet

horen. Een soortgelijk geluid hadden we wel eens meer gehoord maar dan dichterbij huis, namelijk in de Eempolders. Heel veel Kieviten op de trek naar het zuiden met daar tussen groepjes goudplevieren. En de jongen die ze in de korte noordelijke zomer misschien wel in de buurt van onze tentplek hadden groot gebracht.

Een kans om goudplevieren in hun broedgebied waar te nemen, blijft natuurlijk heel bijzonder. Het prachtige verenkleed is dan op het allermooist. Leuk is dat ze redelijk goed te benade-

ren zijn waardoor je ze van wat dichterbij kunt bekijken en fotograferen. Tijdens een tocht op IJsland twee jaar geleden stond er ook altijd wel één op een bultje om ons in de gaten te houden. In IJsland wordt de goudplevier om begrijpelijke redenen de 'poet's bird' genoemd. Met de terugkomst van de goudplevier begint de lente: The plover has come, bid farewell to the snow! Its song will dismiss all boredom and gloom (Páll Ólafsson).

Het broedgebied van de goudplevier strekt zich uit van IJsland tot Noordwest-Siberië. Aan weerszijden daarvan treffen we de Amerikaanse en de Aziatische goudplevier (*Pluvialis dominicus* resp. *fulva*) aan. Soorten waarvan er de laatste decennia elk jaar ook wel enige in ons land worden waargenomen.

Hoewel ze bij ons niet meer broeden kunnen we gelukkig volop van goudplevieren genieten als ze in voor- en najaar als trekvogel komen rusten en foerageren. In zachte winters schijnen ze daarbij minder behoefte te hebben om ver naar het zuiden door te trekken en kunnen we ze wat vaker aantreffen.

Eeuwenlang was de goudplevier ook in onze streken een 'gewone' broedvogel. Tot de vroege middeleeuwen was ons land voor een belangrijk deel bedekt met uitgebreide hoogveenpakketten en heidevelden, het perfecte broedbiotoop. Maar ook in de volgende eeuwen was er nog sprake van een gunstig habitat in combinatie met rust en ruimte in grote delen van ons land. Dat veranderde heel snel vanaf begin vorige eeuw: met de ontginningen, ruilverkavelingen en de intensivering van de landbouw door de introductie van kunstmest was het lot van de goudplevier als broedvogel in ons land snel beslist. In de hoogveenrestanten en heidevelden van ZW-Friesland, NW-Overijssel en Drenthe heeft de soort het nog het langst volgehouden. Tot 1937 was er nog sprake van het broeden van de zuidelijke vorm van de goudplevier, die in die tijd nog als een aparte ondersoort werd beschouwd namelijk de kleine goudplevier (*Pluvialis a. apricaria*). Het laatste broedgeval van de goudplevier in ons land dateert uit 1974. Net over de grens in Neder-Saksen is wel nog steeds sprake van een kleine populatie in het Bourtanger Moor.

Geven goudplevieren om te broeden de voorkeur aan toendra en hoogveen, de trekvogels die ons land aandoen voelen zich helemaal happy op de slikken en binnendijkse graslanden langs de kust. En in het binnenland op graslanden en akkers met een wat rijker bodemleven. In de Gooi- en Vechtstreek zijn onder meer Eemland en Aetsveldsche polder gebieden waar ze graag korter of langer verblijven. Daar genieten ze van insecten, wormen, slakjes e.d. die ze met hun krachtige korte snavels uit de grond halen. Als ze in een groep kieviten foerageren vallen ze vaak op door een afwisseling van een korte spurt, stokstijf stilstaan, spurt, stilstaan enz.. Ook zie je ze wel als meeuwen op de grond trappelen om regenwormen naar de oppervlakte te drijven. Ook deze winter waren er regelmatig weer grote groepen goudplevieren in Eemland te zien. Op een druilerige doordeweekse dag nog even een rondje Eemland: heel weinig te beleven eerlijk gezegd. Maar plotseling, ook nu weer, een wolk kieviten, met daar tussen veel goudplevieren. Eenmaal aan de grond kwam ik met de telescoop er op, toch weer tot zo'n 1200 stuks.

Over de goudplevier is al veel gepubliceerd, vooral ook in relatie tot de eeuwenlange traditie van het vangen van goudplevieren: al vanaf de middeleeuwen, en wie zal het zeggen misschien wel langer, worden goudplevieren gevangen met behulp van een uitgekiend systeem van valnetten.

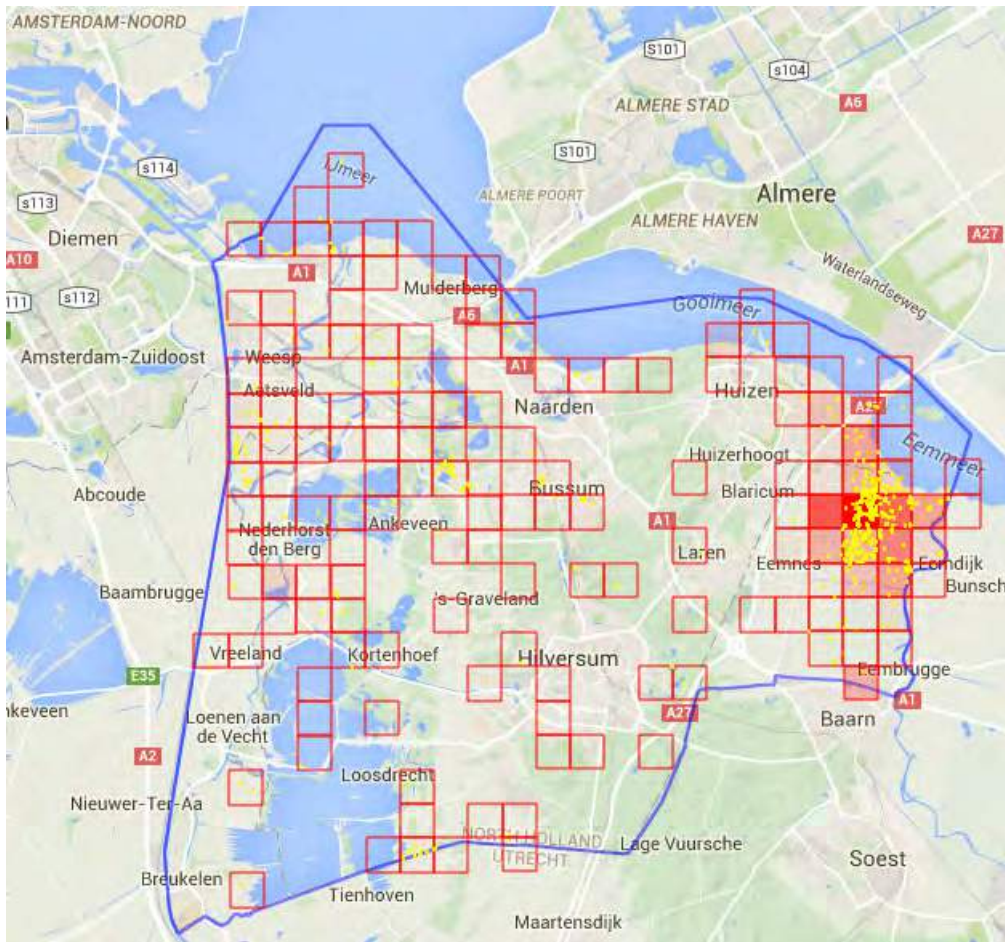
Vooraf ook in Friesland was het zgn. wilsterflappen een rijke, diep gekoesterde traditie vergelijkbaar met het zoeken van kievitseieren. Waar wij nu vooral genieten van kijken naar en fotograferen van de goudplevier, ging het tot de vijftiger jaren om het genieten van het vlees van deze vogel. Vooral in de noordelijke provincies werden er veel gevangen en was er een levendige handel. Maar ook rond de Zuiderzee, nu IJsselmeer, bijv. in en rond de Eem-polders kon je in voor- en najaar altijd veel goudplevieren aantreffen. Zoveel zelfs dat, zoals in Vogels tussen Vecht en Eem te lezen valt, twee plevierenvangers uit het Friese naar Bunschoten verhuisden.

Wij kunnen het vangen van goudplevieren voor de consumptie afwijzen, in vroeger jaren hoorde het er gewoon bij, als aanvulling op de vaak eenzijdige maaltijden. Of om wat extra inkomsten te verwerven. Het was daarbij geen pretje om voor dag en dauw de polder in te trekken en de vaak barre kou te trotseren in de hoop dat er met behulp van lokfluitjes en vogels 'op de wip' wat vogels te vangen waren. Op de wip wil zeggen: een op een plankje gebonden goudplevier of kievit, die op het moment dat er aan een lijn werd getrokken de vleugels uitsloeg waardoor overvliegende goudplevieren blijkbaar dachten: daar is wat te halen! Met de opkomst van de georganiseerde vogelbescherming kwam er vanaf begin 1900 steeds meer protest tegen het vangen voor

Goudplevieren op de trek

Juun de Boer

Alle km-hokken met waarnemingen over de jaren heen van de goudplevier in het Gooi. Bron: gooi.waarneming.nl

consumptie van ook voor de landbouw "nuttige" dieren. Er kwam Europese regelgeving die bijv. het vangen van Kievit verbod. Mede op aandrang van de rapers van Kievitseieren die geen concurrentie in het veld wilden.... De vangst van goudplevieren bleef nog even buiten beeld. Maar vanaf de wijziging van de Jachtwet van 1954 werd er een uitsterfsysteem geïntroduceerd waardoor het wilsterflappen op termijn bij het aflopen van de bestaande vergunningen, vanzelf zou verdwijnen. Dat is dan ook gebeurd met dien verstande dat voor het vangen van goudplevieren voor wetenschappelijk onderzoek nog ontheffing kan worden verleend. November 2015. Ik heb een grote groene metalen bak voor mij staan met héél veel waarnemingskaartjes. Kaartjes die met veel passie en nauwgezetheid zijn ingevuld in het werkgebied van onze VWG. In het kader van het in de winter van 2014 ingezette digitaliseringsproject heb ik me onder meer op het invoeren van de waarnemingen van de goudplevier gestort. Het oudste kaartje, althans in deze voorraad, is uit 1928.

Wat schetst m'n verbazing, een waarneming van Van Oordt bij het Hilversums Wasmeer bij mij "om de hoek"! Maar het overgrote deel stamt logischerwijs uit de polders. De Eempolders natuurlijk maar ook elders in het gebied, bijv. tussen de Vecht en het Naardermeer. En soms boven de Gooische woonwijken: ik stel me een nazomeravond voor met de zachte contactgeluidjes van goudplevieren op weg naar het zuiden.

Voor de samenstellers van de Avifauna van Midden-Nederland (1971) en Vogels van Vecht en Eem (VWG 1987) zijn de vele dagboeken van tal van ornithologen en vogelaars in combinatie met de handgeschreven kaartjes uit ons archief ongetwijfeld van groot belang geweest. En over het voorkomen van de goudplevier in de Eempolders is het nodig te vinden in verslagen die periodiek worden opgesteld onder meer door de Werkgroep weidevogelinventarisaties. Met het nu invoeren van de kaartjes in het grote en openbare databestand van Waarneming.nl is het de komende jaren

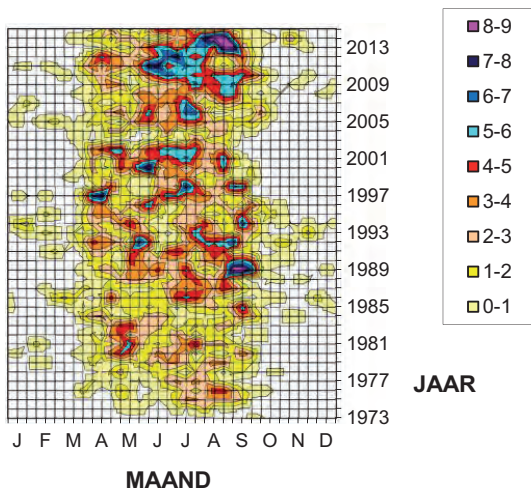
ook voor een bredere groep van geïnteresseerde vogelaars makkelijker geworden om trends te volgen rond voorkomen en verspreiding van goudplevieren door de jaren heen en in de verschillende delen van het werkgebied. Zo kun je met een paar muisklikken kaartjes tevoorschijn toveren waarbij de verspreiding in het Gooi verschijnt. Of kun je zien in welke maanden de meeste goudplevieren worden aangetroffen. Al eerder werd geconstateerd dat er een verschuiving in de loop der jaren heeft plaatsgevonden van de aanwezigheid van grotere groepen goudplevieren van najaar naar voorjaar. Met het stijgen van de temperatuur de komende jaren blijft het daarbij heel spannend wat de gevolgen zullen zijn voor het broed- en trekgedrag van de goudplevier.

Het voorkomen van de bruine kiekendief in de westelijke Eempolders

Jan Mooij

Toen de Eempoldertellingen in 1973 begonnen was de bruine kiekendief, net als veel andere roofvogels, nog aan het herstellen van een enorme afname in de jaren vijftig en zestig. Deze afname was veroorzaakt door het gebruik van persistente bestrijdingsmiddelen voor insecten in de landbouw. Die middelen werden bij iedere stap in de voedselketen verder geconcentreerd, en in de roofvogels werden de concentraties zo hoog dat de voortplanting mislukte. Rond 1970 werd het gebruik van dit soort middelen verboden en daarna begon een herstel van de aantallen van een aantal roofvogels. Voor de bruine kiekendief was ook van belang dat in het net drooggevalen Zuidelijk Flevoland de populatie in de jaren zeventig snel toenam.

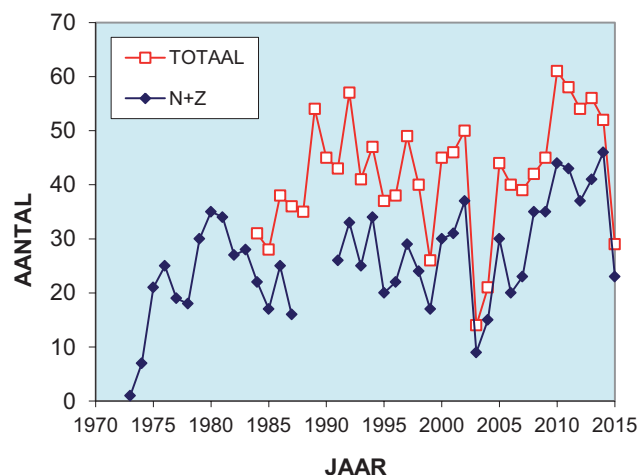
Figuur 1: Samenvatting van alle telresultaten voor de bruine kiekendief. Tot 1984 zonder de Oostermeent, vanaf dat jaar inclusief de Oostermeent.

Figuur 1 geeft een samenvatting van alle resultaten van de tellingen. Omdat de veertiendaagse tellingen geen constante datum hebben staan horizontaal de decaden uit. Hierbij is voor de 6e, 16e en 26e van iedere maand het gewogen gemiddelde van de dichtstbijzijnde tellingen berekend. Een aantal zaken is meteen duidelijk. De bruine kiekendief komt vooral voor tussen maart en oktober en is dus hoofdzakelijk een zomergast in de Eempolders. Verder zijn de aantallen tegenwoordig hoger dan bij het begin van de tellingen. Opvallend is dat in deze figuur de topjaren van veldmuizen niet te herkennen zijn. Volgens de literatuur zijn veldmuizen een belangrijke prooi voor bruine kiekendieven, die bekend staan als opportunistische jagers en die dus zeker

van een muizenjaar zouden kunnen profiteren. Op een of andere manier werkt dit kennelijk niet voor de bruine kiekendief. Heeft dit iets te maken met het feit dat de bruine kiekendief een

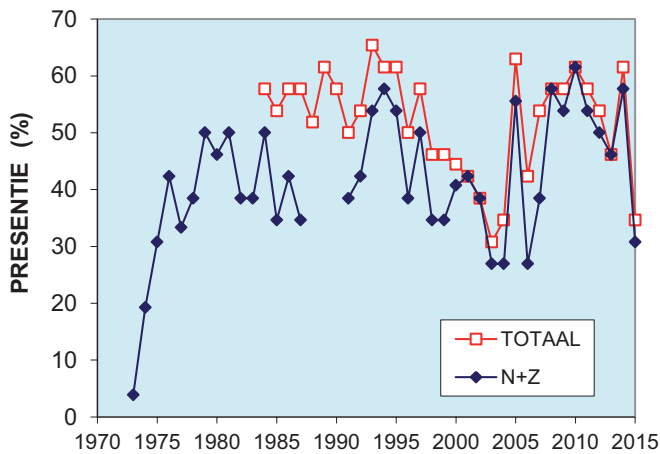
trekvoegel is? Grote aantallen muizen zijn natuurlijk ideaal om de winter door te komen. Van de buizerd en de torenvalk is bekend, dat ze in muizenjaren veel meer jongen krijgen, en we zien die in zulke jaren al vanaf juli veel meer. Het kan zijn dat er in muizenjaren ook zoveel dwergmuizen in het riet zijn dat de kiekendieven niet meer in de polder hoeven te komen en wij ze daarom ook niet aantreffen.

Figuur 2 toont de meer gebruikelijke grafiek van het totale aantal vogels per jaar. We zien in deze figuur (en natuurlijk ook in figuur 1) dat er in de eerste twee jaar erg weinig bruine kiekendieven gezien zijn. Het is natuurlijk mogelijk dat in het begin van de tellingen sommige tellers de bruine kiekendief niet altijd herkenden, maar vooral het eerste jaar

Figuur 2: Totaal aantal getelde bruine kiekendieven per jaar. De getrokken lijn geeft de aantallen zonder de Oostermeent, de stippellijn de totale aantallen.

Figuur 3: Presentie van de bruine kiekendief. De getrokken lijn geeft de presentie zonder de Oostermeent, de stippellijn de totale presentie.

is het aantal wel erg laag. Dit kan best reëel zijn. In de vroege jaren zeventig werd Zuidelijk Flevoland zo droog en er verscheen zoveel riet, dat het geschikt werd als broedgebied. Er waren daar toen veel meer topkwaliteits territoria, dan er kiekendieven beschikbaar waren. In eerste instantie kan dit de kiekendieven uit de vlakbij gelegen Eempolders aangetrokken hebben. Na een paar jaar met heel veel jongen raakte Zuidelijk Flevoland vol en zochten de kiekendieven de Eempolders weer op. De aantallen stijgen daarna snel en rond 1980 wordt een niveau bereikt dat ondanks soms grote schommelingen tot 2010 niet wezenlijk verandert. Na 2010 lijken de aantallen vooral in de oude telgebieden wat hoger te worden, al is 2015 dan weer een tegenvaller.

De meeste bruine kiekendieven zien wij in het telgebied Noord. De aantallen in Zuid en de Oostermeent zijn vergelijkbaar. Omdat de Oostermeent veel kleiner is, blijkt de dichtheid in de Oostermeent echter verreweg het grootst te zijn. Naarmate we verder van het Eemmeer af komen, daalt de dichtheid. Dit is niet verrassend omdat de meeste van onze bruine kiekendieven in de riestrook langs het Eemmeer broeden. De presentie (figuur 3) lijkt sterk op de grafiek van de aantallen. De maximale presentie is ongeveer 60%. Alleen incidenteel zien we bruine kiekendieven voor maart en na oktober. Het is bekend dat een klein aantal bruine kiekendieven in Nederland overwintert.

De verdeling over het jaar, in figuur 4, verandert niet veel in de loop der jaren. De stijging van de aantallen is natuurlijk zichtbaar. Verder lopen de aantal-

len tussen april en augustus wat sterker op. Dit zou veroorzaakt kunnen worden door het uitvliegen van meer jonge vogels, maar het is ook mogelijk dat er zich tegenwoordig in het voorjaar minder doortrekkers in het gebied ophouden. De aankomstdatum lijkt niet echt te veranderen. Mogelijk is de gemiddelde vertrekkdatum iets naar achteren geschoven. Het broeden begint meestal aan het eind van april. De jongen vliegen dan in de loop van juli uit. De toename vanaf juni zou een gevolg kunnen zijn van het uitkomen van de jongen. Er moet dan meer voedsel worden aangevoerd en dat verhoogt de zichtbaarheid van de vogels. Het uitvliegen van de jongen lijkt niet tot een duidelijke verhoging van de aantallen te leiden. Er zijn maar een paar waarnemingen in het winterhalfjaar.

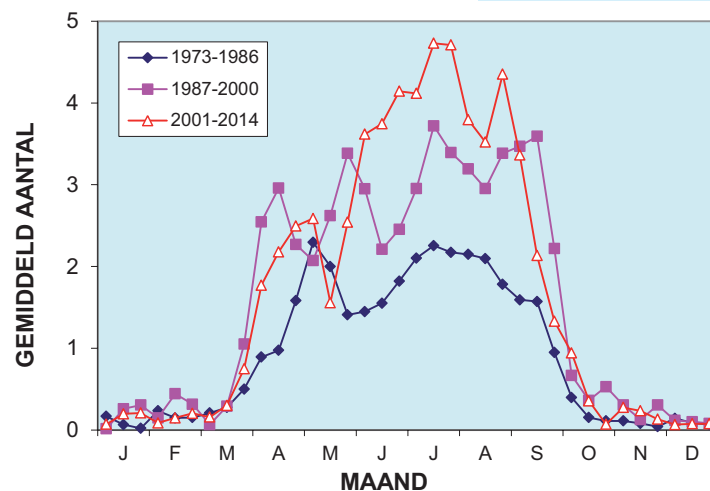
Bruine kiekendief

Hilde Veenstra

De voorjaars trek bij de bruine kiekendief vindt plaats in maart en april, de najaars trek vooral in augustus en september. Het valt in figuur 4 op dat de aantallen zeer snel toe- en afnemen. Tot eind september blijven de aantallen vaak op peil. Dit kan betekenen dat onze bruine kiekendieven allemaal tegelijk gaan trekken, maar het is niet onwaarschijnlijk dat wij in de trekperiode voor een deel te maken hebben met doortrekkers.

Referenties

- Linnartz, L, 2002, Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* p.96 in LWVT/SOVON 2002. Vogeltrek over Nederland 1976-1993. Schuyt & Co., Haarlem
- Bijlsma, R.G., Hustings, F. & Camphuysen, C.J., 2001. Algemene en schaarse Vogels van Nederland. (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/ Utrecht
- Bijlsma, R.G., 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt en Co, Haarlem
- Mooij, J., 2008, Muizenjaren in de Eempolders. De Korhaan 42(2), 63-66.

Figuur 4 Gemiddeld aantal bruine kiekendieven per decade voor drie periodes van veertien jaar.

Diepholzer Moor najaarsweekend 2015: Kraanvogels, Grus grus.

Beja Leenen

De kraanvogel, weer zo'n soort waar je blij van wordt. Geweldig zoals ze kunnen landen, stil zwevend, de poten als landingsgestel al uit, gezellig kwebbelend met elkaar in de lucht zie je ze aankomen op de verzamelplaats. Wachtend op de anderen. Van alle kanten komen ze aan. Landen tegen de wind in, met de wind mee . . . De windrichting maakt niet uit.

Als spaghetti slierten komen ze aan, zo vertrekken ze ook 's morgens weer met zijn allen en beheersen ze kort het lage luchtruim boven de horizon. Dan splitsen ze zich op in kleinere groepjes om onder andere te gaan eten op de nog niet omgeploegde maïsakkertjes. Hun rode kopkapje blijkt geen veren te bevatten, maar is huid.

Een hele sociale vogel, maar waarom heet deze prachtvogel zo? Misschien vernoemd naar hijskranen? Of andersom. Wat was er eerder, de vogel of de kraan? Wellicht is zijn wetenschappelijk naam *Grus grus*, een klanknabootsing van zijn trompetachtige roep kruu kruu. Of heeft hij gewoon een krانig karakter?

Vrijdag 6 november vertrokken we 's ochtends tussen half zeven en acht uur van NS-station Bussum Zuid. Het was een colonne van Nederlandse auto's, die als een sliert langzaam zigzaggend over de wegen ten oosten van Osnabrück ging op weg naar het Diepholzer Moor voor een kraanvogelweekend.

Onderweg waren de deelnemers gezellig aan het kwetteren door hun portofoons, om te ontdekken, dat hun Tom Tom's allemaal andere ideeën over de route hadden. Steeds weer bracht Wouter, een van de excursieleiders, uitkomst. Soms werd een benzinstation aangedaan om veel meer te doen dan tanken? Af en toe bezweek er bijna een auto. Dan moest er zou er een kraanwagen aan te pas moeten komen. De chauffeur zou dan zijn auto gerepareerd weer op moeten halen en pas later nog 'kraan kunnen gaan vogelen' bedachten wij. Om 10.30 uur zaten we aan de koffie met heerlijke 'kuchen' van Karsten in het NIVON-huis in Vehrte.

Wat daarna volgde waren de tochten van en naar het NIVON-huis, ... heen

en terug naar de Diepholzer Moorniederung. Langs maïsvelden en de kijkhut bij de moerassen en naar de slaapplaatsen, waar de kraanvogels met de poten in het water de nacht doorbrengen.

Die middag zagen we de eerste kraanvogels, nog maar vijftig of honderd.

Maar bij de verzamelplaats kwamen ze tussen 16.00 en 17.00 uur van alle kanten, duizenden, imponerend!!

Daar kregen we achtergrondinformatie van Thorsten Obracay, een ware Duitse kraanvogelkenner. We moesten veel geduld opbrengen om al die duizenden weer te zien opstijgen, richting slaapplaatsen. Eindelijk, het was bijna donker, vertrokken ze en toen was het stil.

De volgende ochtend zouden we ze weer horen ontwaken en zien vertrekken van hun slaapplaats.

Dat deden we en moesten vroeg op, maar vertrokken toch te laat. Het bleek behoorlijk druk een touringcar en de parkeerplaats vol auto's.

Op zondagmorgen ging het beter.

Onder een donkere sterrenhemel met sikkelmaan reden we tijdig weg van onze eigen slaapplaats.

Extra genieten was het in de auto van Han en Letty met een 'glazen' dak...!! In het donker kwamen we aan en hadden in alle stilte de kijkhut en de dijk voor ons alleen. Die ochtend maakten we nog een wandeling rond de Dümmer See, in een heerlijke temperatuur, met zon en rust. Er waren geen kraanvogels

meer, maar wel ganzen. Wat we die dagen nog meer zagen, waren een mannetje blauwe kiekendief, klaptekster, buizerds, heel veel ganzen en watersnippen, maar dat heb ik allemaal minder opgeslagen. Ik was een paar dagen betoverd door de kraanvogels!

Ineens was daar het eind van het weekend, met nog een lunch met soep. Karsten, onze NIVON-vader, die wel werk voor twee had verzet, werd bedankt door Margreet. Op haar beurt kreeg zij, omdat zij wel werk had verzet voor drie, veel lof van Wouter.

Ook veel dank verdienen Poul en Wouter, onze gidsen en alle chauffeurs, want de route in het donker was soms niet makkelijk, onder andere door opduikende slagbomen en reeën.

Op weg naar huis op de A1 belandden we in een file ontstaan door een uitgebrande auto, gelukkig niet die van Poul.

Het rode kapje is huid

Bert Roelofs

De kraanvogel

Bert Roelofs

De Europese of Euraziatische kraanvogel (*Grus grus*) is één van de 15 soorten van de familie van de kraanvogels (Gruidae) uit de orde van de kraanvogelachtigen (Gruiformes). In totaal zitten 10 van deze 15 soorten in het geslacht *Grus*. Mooi overzichtelijk zou je denken. De in Centraal-, Noord- en Oost-Europa voorkomende kraanvogel is naar verluidt een ondersoort, namelijk *Grus grus grus*. Zo wordt het al weer wat ingewikkelder. *Grus grus lilfordi* is te vinden vanaf Turkije tot in het zuidwesten en oosten van Centraal-Azië en de derde ondersoort, *Grus grus archibaldi* is te vinden in Zuidwest-Armenië.

Het wordt nog veel complexer. Taxonomisch vormen de kraanvogelachtigen voor de wetenschappers volgens mij namelijk een heus hoofdpijndossier. Welke families behoren tot de orde en waar moet de orde geplaatst worden in de ontstaansgeschiedenis van de hedendaagse vogels?

Vroeger werden vogels vooral onderverdeeld op grond van zichtbare kenmerken in lichaamsbouw, anatomie, gedrag, voedsel en biotoop. Het vergelijkend DNA-onderzoek van Sibley-Ahlquist (1990) zorgde zo rond 1990 voor een omwenteling in het wetenschappelijk denken. De vechtkwartels, bleshoenders, zonneral, kagoe, seriema's, gierzwaluwen, kolibries en de steltral-

len werden allemaal verwijderd uit de tot dan toe traditionele orde van de kraanvogelachtigen en op heel andere plekken in het taxonomisch systeem geplaatst.

Momenteel behoren volgens de meest recente IOC World Bird-list 5.4 (2016) naast de kraanvogels de volgende families tot de orde Gruiformes: Aramidae (1 koerlan), Heliornithidae (3 fuutkoeten), Psophiidae (3 trompetvogels), Rallidae (156 rallen, porseleinhoentjes, waterhoentjes en koeten) en Sarothruridae (12 donsstaartrallen), maar deze zes families vormen een zeer heterogene groep en lijken slechts weinig natuurlijke verwantschap met elkaar te hebben.

Bovendien werden en worden met de ontwikkeling van nieuwe onderzoeksmethoden nog steeds nieuwe ontdekkingen gedaan. Een kerngroep van kraanvogels en rallen, hoentjes en koeten met daarbij de koekoeken en op enige afstand ook de trappen (waarbij u niet moet denken aan draai- of vli-zotrappen) blijken volgens het DNA-onderzoek van Hackett et al. (2008) wel een zekere mate van verwantschap te hebben en dus mogelijk een natuurlijke groep te vormen. Staat u er dus niet gek van te kijken als over enige tijd de volgorde in de vogelgidsen weer wordt veranderd. De meeste kraanvogels zien Nederland vooral als een land om snel aan de oostzijde overheen te vliegen,

Pleisterende kraanvogels in de ochtend bij Diepholz

Hilde Veenstra

maar soms verblijven kleinere groepen een tijdje in Noord-Brabant, Noord-Limburg en Overijssel. Sinds 2001 broeden enkele paartjes in het Fochteloërveen met in 2003 een eerste jong. In 2012 was er een eerste broedgeval in het Dwingelderveld en momenteel worden er pogingen ondernomen de kraanvogels naar de Natuurpark Lelystad te lokken. Het aantal jongen dat per broedsel uit vliegt is echter zeer laag, waarbij een belangrijke rol speelt dat grus grus zeker te kenschetsen is als een hoog sensitieve persoonlijkheid. Als je er relatief dichtbij veel wilt zien, dan moet je naar het Duitse Diepholz of het Franse Lac-du-Der.

De kraanvogel heeft een imposante spanwijdte van 200 tot 220-230 centimeter, maar is iets smaller dan de zeearend. Wellicht is 'vliegende kraan' wel een toepasselijke bijnaam. De volwassen vogel is grijs van kleur met op de rug bruinige vlekken. Deze vogel heeft een zwarte nek en kop, een langwerpige witte vlek op zij- en achterkant van de nek en een kale rode kruin. In vergelijking met ooievaars en reigers is de snavel relatief kort. Het lijkt of de

vogel een afhingende staart heeft, als gevolg van verlengde armpennen. Een juveniel is in het geheel bruiner getint dan de volwassen vogels en heeft een bruine kop en nek. In de vlucht worden nek en poten gestrekt. De vleugelslag is rustig en krachtig en de kraanvogel kan ook langdurig zweven. Al in de aanzet tot de landing bungelen de poten onder het lijf, vaak met gespreide tenen. In de lucht wordt er veelvuldig trompetterend onderling gecommuniceerd, terwijl de kraanvogels in lange linten of V-formaties over komen.

De kraanvogels zijn vermaard om hun spectaculaire en luidruchtige baltdansen, waarbij het paar met gestrekte vleugels om elkaar heen en meters hoog de lucht in springt. Ze broeden het liefst midden in hoogveenmoerassen, moeilijk bereikbaar voor predatoren en versturende menselijke activiteit. Een paartje heeft dikwijls maar één jong, dat meteen na het uitkomen uit het ei uit veiligheidsoverwegingen aan de wandel gaat. Zeker zolang het jong nog niet kan vliegen voeren de ouders het bij. Kraanvogels voeden zich in hun zomer- en winterresidenties bij voorkeur

met dierlijk voedsel, dat vooral bestaat uit wormen, grote insecten en amfibieën). Tijdens de trek naar vooral Spanje foerageren ze vaak op akkerbouwlanden en zoeken naar oogstresten. Granen, maïs, aardappels en eikels maken dan deel uit van het menu.

Geraadpleegde bronnen

- Hackett, S.J. et al. 2008. A Phylogenomic Study of Birds Reveals Their Evolutionary History. *Science* 27 June 2008: Vol. 320 no. 5884 pp. 1763-1768
- IOC. 2016. World Bird List | Log in | Updated 24-OCT-2015 with version 5.4
- IOC World Bird List v 5.4 by Frank Gill & David Donsker (Eds.)
- Sibley, C. G., and J. Ahlquist. 1990. *Phylogeny and classification of birds*. Yale University Press, New Haven, Conn. *The Early History of Modern Birds Inferred from DNA Sequences of Nuclear and Mitochondrial Ribosomal Genes* Marcel van Tuinen, Charles G. Sibley, and S. Blair Hedges Department of Biology, Institute of Molecular Evolutionary Genetics and Astrobiology Research Center, Pennsylvania State University.

Foeragerende kraanvogels

Bert Roelofs

Winter in Spanje

Koen Frantzen

Foto 1 & 2 - Grauwe klauwier man & vrouw

Paul vd Poel

De grauwe klauwier (*Lanius collurio*) op de rode lijst

Paul van der Poel

De grauwe klauwier is een zomervogel van ruige, half open gebieden met jonge bomen (meidoorns zijn zeer geliefd) en struweel van bijvoorbeeld hondsrozen, egelantier en bramen. Als voornaamste bestanddeel van hun voedsel is het belangrijk dat er veel grote insecten, zoals kevers, hommels en bijen voorkomen. Omdat deze 's winters (vrijwel) niet voorhanden zijn, brengt de grauwe klauwier de winter in Afrika door. Door de achteruitgang, veroorzaakt door overbemesting, pesticiden, grootschalige landbouw, etc. is de soort op de rode lijst terechtgekomen. Verder speelt het verdwijnen van geschikte plaatsen waaronder woningbouw, industrieterreinen, wegen en dergelijke een rol. Als er een soort is die in aanmerking komt als milieu-indicator, dan is dat wel de grauwe klauwier.

Als het beestje maar een naam heeft

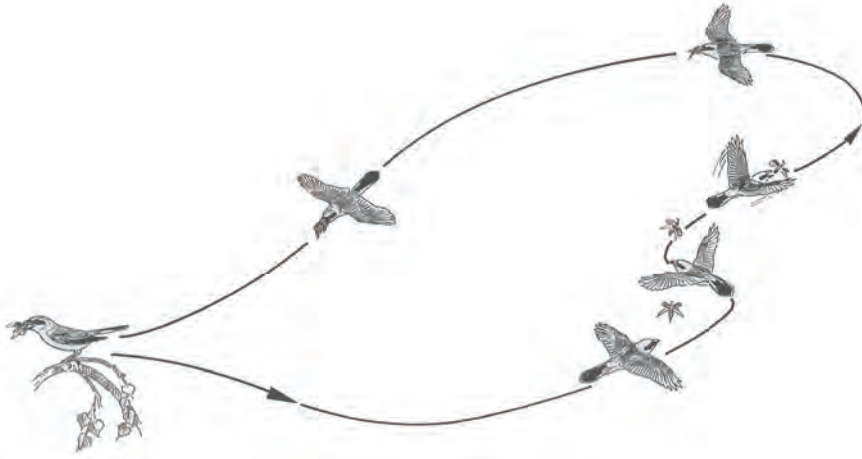
De gewoonte van klauwieren om hun prooien te spietsen aan scherpe punten van dorens, prikkeldraad en uiteinden van (dode) takjes heeft mogelijk geleid tot hun benaming. Klauwier staat voor haakspijker, of haakvormig voorwerp (Eigenhuis 2004). Mijns inziens zou dit overigens ook kunnen slaan op de (vorm van) de bovensnavel, die sterk op die van roofvogels lijkt. In het verleden werden deze zangvogels trouwens ingedeeld bij de roofvogels. De naam "grauwe" klauwier is overigens nogal misleidend. Het mannetje heeft een mooie roodbruine rug, parelgrijze schedel, nek en stuit, en lichtroze onderdelen. Het vrouwtje kan ook niet bepaald grijs genoemd wor-

den met haar prachtig gedekte bruine tinten. Dat de grauwe klauwier ooit een bekende verschijning was in ons land blijkt wel uit de vele volksnamen. Sommige volksnamen verwijzen naar het uiterlijk van het mannetje grauwe klauwier, zoals rode tuinvalk, rode wurger en rode schaapekster, maar ook grijze klauwier en bonte klepper. Vanwege de typische gewoonte van klauwieren om hun prooidieren op iets scherp te prikken, is er ook een reeks volksnamen die daar naar verwijst, zoals wurger, Kaïn, judas, moordenaar, wreedaard, bonte/ bruine dorendraaier, bromspelder, spietser en vinkenbijter, haakklauwier, veldklauwier, vinkevaalke en wreedaard. De wetenschappelijke naam die door Linneaus gegeven is aan de

grauwe klauwier luidt *Lanius collurio*. Hierin is 'lanius' de latijnse geslachtsnaam met de betekenis slachter, slager of beul. Het latijnse werkwoord *laniare* betekent verscheuren. De soortnaam 'collurio' is een latijnse weergave van de griekse vogelnaam *κολλῦριον*, waarbij het onduidelijk is om welke vogelsoort het precies gaat. Waarschijnlijk wel om een klauwier.

Voedsel en voedselbehandeling

Zoals eerder vermeld, jaagt de grauwe klauwier vooral op grote insecten. Deze worden vanaf een zitplaats waargenomen. Zitplaatsen zijn meestal de top van een struik of boompje, maar kunnen ook bestaan uit draden, hekken, landbouwwerktuigen, enz. Voor vlie-

Figuur 3 - Jachtvlucht

(veldschets F. Weick)

gende insecten wordt de lucht scherp in de gaten gehouden door de kop in alle richtingen te draaien. In figuur 3 is weergegeven hoe een grauwe klauwier eerst in glijvlucht op een vliegend insect afgaat, dan de achtervolgingsvlucht inzet en na de vangst terugkeert op de zitpost. Soms doet de jachtvlucht aan die van de bijeneter denken. Grauwe klauwieren zijn zeer bedreven in deze techniek en in geschikte biotopen worden vaak grote aantallen libellen gevangen. Bodemdieren, zoals kevers, muizen en reptielen, worden op de grond gepakt met de snavel. Zoals bij alle klauwieren worden prooien die niet meteen geconsumeerd worden opgeslagen in een soort provisiekast door ze te spietsen op scherpe uitsteeksels van doornige struiken of zelfs op prikkeldraad. Grote prooien moeten ook gespietst worden om ze met de snavel te kunnen verwerken tot hapklare brokken (figuur 4).

Voorkomen in Nederland

Zoals uit de vele volksnamen kan worden opgemaakt moet de grauwe klauwier ooit een bekende verschijning zijn geweest. Mogelijk waren er aan het begin van de 20e eeuw nog enige duizenden broedparen, terwijl de stand rond 1960 geschat wordt op ruim 400 broedparen. Rond 1985 werd het dieptepunt bereikt met 80 - 140 broedparen. De eerste broedvogelatlas, gebaseerd op veldwerk van 1973-1977, stelt de totale broedvogelpopulatie op 150 paren en vermeldt dat de soort onder andere van de Utrechtse Heuvelrug verdwenen is. Voor de zelfde periode van de eerste broedvogelatlas bestaat ook een schatting van 160-200 paren (Hustings & Bekhuis 1993). De tweede broedvo-

gelatlas geeft op basis van veldwerk uit 1998-2000, Sovondata en gegevens van de Stichting Bargerveen een schatting van 200 paren.

Populatieherstel

De afname van de grauwe klauwier geldt vooral voor gebieden, waar in het kader van ruilverkaveling, grootschaliger landbouw en dergelijke, thans de boom- en struiksingels met meidoorn en sleedoorn verdwenen zijn. Ook de duinen langs de Noordzeekust en de Waddeneilanden zijn geleidelijk geheel verlaten door de soort ten gevolge van verruiging en verdroging. Toen overal in het land de stand achteruitging vormde het Bargerveen (Dr.) een bolwerk, dank zij de daar specifiek op de grauwe klauwier gerichte beheer-maatregelen. Er trad hierdoor een lichte populatieherstel op. In diverse gebieden zijn inmiddels vergelijkbare beheer-maatregelen getroffen en zijn verheugende toenames te zien, bijv. Maasheggen landschap en Fochteloërveen. Ook enkele plekken op de Veluwe laten een goede stand zien, met name op - voor het publiek niet toegankelijke - militaire

Foto 4 Gespietste muis

Paul vd Poel

oefenterreinen. Er zijn echter nog te weinig gegevens beschikbaar bij Sovon om een trendanalyse te maken.

In het werkgebied van onze vogelwerkgroep zijn weinig concrete waarnemingen van broedgevallen, hoewel die er ongetwijfeld zijn geweest. Uit het archief van de VWG zijn waarnemingen bekend uit de Tweede Wereldoorlog van twee tot vier mogelijke broedparen bij de plassen rond Kortenhoef en in 1965 was er sprake van nestindicerend gedrag op het landgoed Gooilust.

Kansen voor de grauwe klauwier in het Gooi

Omdat het aangetoond is dat grootschalig met de juiste beheer-maatregelen goede resultaten geboekt worden, begon ik enkele jaren terug na te denken of ook kleinschalig succes kan worden geboekt. Door de waarnemingen van de grauwe klauwier in het werkgebied van de VWG te analyseren, kwam naar voren dat de Gooimeeroevers en directe omgeving mogelijk potentie hebben als leefgebied. Het Vogelringstation Het Gooi van de vogelwerkgroep heeft daar vangsten van deze soort gedaan en hij is er al een keer in het broedseizoen de soort is waargenomen. Vooral deze feiten deden mij besluiten Staatsbosbeheer te vragen hoe zij stonden tegenover plannen voor de inrichting voor de grauwe klauwier van hun terrein ten oosten van het Speelpark Oud Valkeveen. Hun positieve houding resulteerde in het plan dat ik hiervoor opstelde en waarvoor ik subsidie aanvraag en verkreeg bij het Dineke Sluijters Vogel-fonds van de VWG. Staatsbosbeheer regelde hiervoor de nodige vergunningen en inmiddels is het leeuwendeel van de werkzaamheden uitgevoerd op het moment dat ik dit schrijf. De werkzaamheden bestaan uit het kappen van een groot aantal bomen - veel Amerikaanse vogelkers, maar ook eik en esdoorn - om de aanwezige meidoorns vrij te stellen. In dit half open gebied zullen meidoorns en hondsoezen geplant worden. Door het warme najaar kon levering van het plantgoed pas laat plaats vinden (afharden van de struiken). Doordat de medewerkers van het ringstation het ter plekke gegevens hebben verzameld in het kader van het BMP (Broedvogel Monitoring Project) van Sovon is be-

Foto 5 Paartje grauwe klauwier in omgeving nestplaats

Paul vd Poel

kend wat er broedde. Na voltooiing van het project kan een mooie vergelijking gemaakt worden tussen de broedvogelgegevens in de oude en de nieuwe situatie. De veranderingen zullen - ongeacht of er al snel een grauwe klauwier zal komen of niet - positieve resultaten hebben voor allerlei zangertjes, zoals zwartkop en gasmus.

Om nog een mogelijke vestigingsplaats voor de grauwe klauwier te creëren, maar vooral ook om iets te doen voor akkervogels zette ik een project op voor twee akkertjes van het GNR (Goois Natuurreservaat). Dit project wordt gerealiseerd bij twee naburige akkertjes grenzend aan de Bestevaer en Zeeweg. Hiervoor verkreeg ik subsidie van het IJsvogelfonds van Vogelbescherming en geld van de Provinciale Pluk van de

Pettefletprijs van de Milieufederatie Noord-Holland. Ook hier is inmiddels een aantal bomen gekapt en is de Amerikaanse vogelkers verwijderd. Alleen een meidoornhaag - vooral bedoeld om honden te weren - is reeds ingeplant langs de openbare weg. Meidoorns, sleedoorns, hondsrozen en egelantieren moeten nog geplant worden om een aantrekkelijk biotoop te bieden voor de grauwe klauwier. Ik hoop in de toekomst positief te kunnen berichten over deze fraaie vogelsoort. De terugkeer als broedvogel zal mogelijk een aansporing zijn voor allerlei instanties en financiers om meer van dit soort kleinschalige biotoopverbeteringen te realiseren en daarmee de leefbaarheid voor mens en dier te vergroten.

Geraadpleegde literatuur:

Blok, H. & ter Stege, H. 1995: De Nederlandse vogelnamen en hun betekenis. Uitgave in eigen beheer: 228-229.

Boele, A., J. van Bruggen & Hustings, F. 2012: Broedvogels in Nederland 2012. Sovon-rapport 2014/13: 84-86

Burg, A. van den, Nijssen, M. Geertsema M., Waasdorp, S. & van Nieuwenhuysse, D. 2011: De grauwe klauwier - ambassadeur voor natuurherstel. KNNV Uitgeverij, Zeist: 5-103

Coomans de Ruiter, L., van Heurn, W.C. & W.K. Kraak 1947: Beteekenis en etymologie van de wetenschappelijke namen der Nederlandsche vogels. Club van Nederlandsche Vogelkundigen: 27-28

Eigenhuis, K.J. 2004: Verklarend en etymologisch woordenboek van de Nederlandse vogelnamen. Stichting Dutch Birding Association: 189

Glutz von Blotzheim, U.N. & Bauer, K.M. 1993: Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 13/II, Passeriformes (4. Teil). AULA-Verlag Wiesbaden: 1140-1220.

Hustings, F. & Vergeer, J.-W. 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. KNNV Uitgeverij: 41, 44-45, 438-439

Panov, E. N. 2011: The True Shrikes (Laniidae) of the world Ecology, behaviour and evolution. Pensoft, Sofia: 475-515

Teixeira, R.M. (samenstelling) 1979: Atlas van de Nederlandse broedvogels. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten, 's-Graveland: 344-345.

Internet:

<https://www.sovon.nl/nl/soort/15150>.

http://www.vogelbescherming.nl/vogels_kijken/vogelgids/zoekresultaat/detailpagina/q/vogel/64/tab/Aantal

WIJZIGINGEN LEDENREGISTER

Nieuwe leden

Dijksma, J
Hermsen, R
Koopmans, K
Loo, B. van
Loo, M. van
Middelaar, T
Overmeer, M. I.
Tasseron, M
Taseron-Tillen, A
Teisman, J

Geroyeerde leden

Bodisco Masink, F
Romkes, E
Romkes, M

Overleden

Daal, H.M.A. van
Lawson-Bruijne

Opgezegde leden

Allema, A
Beeck Calkoen,
J.Th.D v
Beltman, M
Berge, B. ten
Berger, J.P.C.
Berkel, D. van
Colijn, L
Dierdorf, P.H.
Dinkla, A
Doorn, M

Doorn, P

Eijpe, G.C.
Ezendam, A
Ezendam, E
Flierman, A.J.
Heijden, M. van der
Hemmes, A
Herbert, J
Heusden, N. van
Heuwekemeijer,
B.A.
Hoekstra, D
Hogeweg, E

Kleinjan, H.R.

Kok, P.H.
Laak, AJW van der
Lange, E. de
Langenkamp, H.J.
Leenen, M
Leen-StMaartens-
dijk M vd
Mets, W
Nuyten, A
Oskamp, J
Plomp, C.T.
Potenger, B

Peilink, G.J

Resing, H
Schippers, A
Schmittmann, P
Schotman, P
Senden, M
Sonijs, P
Stigt-Thans vdijk,
N van
Taylor, P
Westhoff, H
Willemstein, R
Zaane, A. van

In contact met de vogels

Interview met Simon Holzspies door Paul Keuning

Praten met vogels, hoe is dat nou mogelijk? Dat iemand tegen zijn huisdier praat, daar kijken we niet vreemd van op. Een monnik uit middeleeuwen had gesprekken met vogels en werd daarom heilig verklaard. Maar dat er ook nu mensen rondlopen die in woord en gebaar communiceren met vogels, dat werpt nieuw licht op onze gezamenlijke liefde voor vogels.

Ter introductie

Voor wie al wat langer in de vogelwerkgroep meedraait kan ik volstaan met te zeggen dat Simon een zoon is van Carla Holzspies van de vroegere vogelopvang in Huizen. Terwijl ik de rijkelijk met bomen en schijncypressen begroeide tuin binnenloop, vliegt net een paartje gaaien naar de voedertafel. Nadat zij hun deel gepakt hebben, zijn de kauwtjes zijn aan de beurt voor een lekker hapje. Als het nodig is, kan Simon ook aanwijzen welke vogel wat lekkers van de plank mag nemen. Dat doet hij door het hapje in zijn hand te nemen en dan die bepaalde gaai een paar keer uitnodigend aan te kijken. Zonder protest van de andere vogels pakt deze gaai het hapje dat hem toekomt.

Beslagen ten ijs komen

Dit is mijn eerste interview en dat zeg ik ook eerlijk. Daardoor laat ik mij niet uit het veld slaan. Op het moment dat ik een vraag wil stellen, geeft Simon mij de aanwijzing, dat het belangrijkste bij het vraagesprek is om iemand zijn verhaal te laten vertellen. De op het eerste gezicht wat bedeesde Simon heeft geen enkele moeite om te vertellen over zijn passie voor de vogels die hem omringen. Hij heeft zich degelijke voorbereid, met zes uitgetypte vellen papier voor zich, steekt hij gelijk van wal. Met dit voorwerk is het onderstaande meer een verslag geworden van Simon zijn ervaringen met de hem omringende vogels, in plaats van een interview.

Simon woont in het ouderlijk huis, het huis en de tuin waar vroeger het vogelasiel van Huizen was. Daar is in de afgelo-

pen twintig jaar niet veel aan veranderd. Dezelfde meubels en de uitgebreide vogelboekencollectie van Carla staan nog in de kamer. Buiten is de volière ook nog intact. Maar daar worden geen achthonderd vogels per jaar meer opgevangen, want Simon kon naast zijn baan het vogelasiel niet voortzetten. Toch komen veel vogels ook nu nog regelmatig langs.

Het wordt even filosofisch

Wij mensen praten wat af op een dag. We hebben een zeer uitgebreide woordenschat tot onze beschikking, maar wat we doen, loopt lang niet altijd parallel met onze toezeggingen. De behandelend arts schrijft ons een bepaald middel voor, in het toelichtend gesprek zeggen we te begrijpen waarom die kuur nodig is. We beloven dat we het middel trouw zullen innemen, maar thuis menen we na een paar dagen dat ons gezonde lichaam deze onnatuurlijke pillen niet voortdurend nodig heeft, dus we laten ze staan. Vogels zijn daarentegen met hun zeer beperkte middelen zeer direct in hun uitingen. Wie daarvoor open staat, begrijpt de eenduidige bedoelingen die de vogels met hun lichaamstaal en hun klanken uiten direct.

Actieve vogelaars komen op vele manieren in contact met vogels: ze tellen, determineren, registreren leefgebieden en trekroutes. Verder verzamelen ze gegevens over eitjes en jongen en noteren voedselvoorkeuren, maar hoe communiceer je nou met vogels? Hier geeft Simon een bijna filosofisch antwoord op. Bevat wat wij mensen zeggen ook letterlijk altijd een duidelijke boodschap? Of geven we vaak een sociaal wenselijke ant-

woord? Dit verschil tussen wat we zeggen en wat we werkelijk bedoelen, kan tegenwoordig aangetoond worden door onze hersenacties te meten.

In noodsituaties handelen we meestal wel puur. Dan hebben we geen tijd om te zwalken met onze bedoelingen en meningen. Uit het wetenschappelijk onderzoek blijkt, dat ook zij die hoog op de maatschappelijke ladder staan, vaak diep in hun hart/-hersenen iets anders menen dan wat ze zeggen. Neem de Kamervoorzitter, wanneer ze bijvoorbeeld zegt dat zij de brief met de afkoop niet gelezen heeft. Dan is het toch vreemd dat die later wel in haar archief opduikt. In de luchtvaart en in de computerwereld is dit soort gedraai en vage taal ondenkbaar. Het is het één of het ander, anders gebeuren er ongelukken.

Met veel van ons gebabbel willen we een sfeer creëren. En dat is nou precies wat vogels ook doen met hun gezang. Het zingen heeft betekenis, maar de klanken hebben net als soms ons praten, geen letterlijke betekenis. Vogels drukken daar een gevoel mee uit; de letterlijke inhoud van wat er gezegd of gezongen wordt, doet er minder toe. Het doet denken aan de lieve woordjes die we naar een baby zeggen. De letterlijke betekenis doet er niet, de intentie wordt heel goed begrepen.

Jacques P. Thijssse hoorde eens het prachtige gezang van de lijster. Het klonk als Marie, Marie, Pietje, Pietje en dat werd steeds herhaald. Voor Thijssse was het 'zonneklaar' dat deze lijster Pietje heette en dat deze vogel dringend contact zocht met zijn vrouwtje Marie. Dat zou kunnen kloppen, maar ook in dit geval hadden

Grote bonte specht

Hilde Veenstra

de tonen en klanken geen losstaande betekenis. De context maakt de bedoeling van de lijstster duidelijk.

Een dier, denk maar aan onze hond, maar ook een vogel verstaat bijna geen woord van wat we zeggen. Toch komt communicatie op intentioneel niveau bij dieren en vogels heel goed over. Vogels waarden het erg als je met ze praat. Ze voelen onze bedoeling goed aan, zeker als die vogel jou goed kent. Let maar op hun reactie in lichaamstaal. Als je leuk tegen de vogel aan babbelt, zie je dat de vogel opeens zijn vleugels optrekt, waarna de vogel z'n ogen deels sluit en de vleugels vervolgens weer ontspant. Wij mensen zijn heel sterk gericht op onze communicatie met woorden. Het is de vraag of dat in alle gevallen nuttig en nodig is. Wij kunnen bijvoorbeeld zeggen dat het regent. Een vogel niet. Maar schieten we daar veel mee op? Je voelt die regen toch, of je ziet dat het regent. Is het dan ook nog nodig om dat te zeggen?

Hack eerst de veiligheidsbarrières

Voordat je op zo'n ontspannen manier met een vogel kunt babbelen, moeten er wel een paar veiligheidsbarrières geslecht worden. Simon noemt dat in computertaal hacken. Geef je rekenschap van het aangeboren instinct van de vogel, waarmee je in contact wilt treden. Een oer-overlevingsinstinct is in ieder geval 'Let op gevaar!' Ga voor jezelf na waar een vogel allemaal door verontrust kan raken. De meeste vogels kunnen er niet tegen als je teveel naar ze kijkt. Dat doet ze mogelijk denken aan het spiedende oog van een roofvogel. Alarm, dus gevaar! Verder moet je volkomen rust uitstralen en plotselinge bewegin-

gen voorkomen. Trek ook niet de volgende keer een overall aan in plaats van die oude, vertrouwde groene trui, want dan kijkt de merel weer even de kat uit de boom, voordat hij op je schoen, of op je knie gaat zitten. Na jaren van vertrouwen winnen lukt het je om een kort gesprekje met de grote bonte specht aan te knopen. Hij reageert met binnensmondse babbelgeluiden, sub-song heet dat in vogeltaal. Maar dan: alarmkreet! Een soortgenoot waarschuwt voor gevaar. Meteen schuilt jouw gezellige gesprekspartner onder de tak van een boom, alle veren plat tegen zijn lijf gedrukt. Hij zoekt dekking voor de havik. Einde van de knusse conversatie.

Respecteer de rangorde

Belangrijk is verder om niet alleen het gedrag van deze ene vogel te kennen. Je moet weten hoe de verhoudingen en leefregels tussen de vogels onderling zijn. Nodig je per ongeluk de verkeerde vogel uit om een hapje in ontvangst te nemen, één die lager in rang staat, dan krijg je mogelijk bonje. Wordt het geen ruzie, dan zal de vogel die je net aanmoedigde om te komen eten, niet naar voren durven te komen, bang voor represailles van de hoger geplaatste soortgenoot. Let ook op de volgorde bij de verschillende soorten die op de voedertafel af komen. Wil je kauwtjes, gaaien en een paar bonte spechten tevreden stellen met een voedzame maaltijd, zorg dan dat je weet dat gaaien voor de kauwtjes aan de beurt zijn. Daar weer boven staat een eventuele kraai. En in dit geval sluiten de spechten achter aan op de hiërarchische ladder. Houd er rekening mee, dat die eigenwijze, alles opschrokkende houtduif dit hele protocol in de war kan schoppen. Kijk hem langere tijd indringend aan om hem tijdelijk op afstand te houden, want er past heel veel voedsel in de krop van die onverschrokken duif.

Dubbele knijpcombinatie

Sommige vogels, nazaten van vogels die vroeger in het asiel zijn opgevangen, komen letterlijk bij Simon op zijn knie zitten, of eten uit zijn hand. Dat doet bijvoorbeeld een paartje kauwtjes en de merel. Ook de pimpelmees krijgt eten aangeboden en wel in deze volgorde: eerst heeft Simon een paar zonnepitten in zijn hand. Daarna een stukje cake. Dat blijft de

pimpelmees niet, iets wat hij laat blijken door even met de snavel in de vinger te knijpen. Pas als tenslotte een meelworm in de hand ligt, is het goed. Zo'n meelworm wordt door de pimpelmees als een tube tussen de pootjes geklemd en met de snavel in één keer leeg getrokken, het harde velletje is niet lekker, het gaat om de mosterdzachte inhoud. Deze slimme pimpel kreeg na een tijdje door, dat het derde hapje lekker was. Dus wat deed ze? Bij het eerste hapje, zonnepit, kreeg Simon soms twee kneepjes, met andere woorden: hups twee hapjes doorschuiven, kom maar gelijk op met die meelworm! Omdat deze dubbele knijpcombinatie niet consequent gebeurde, durft Simon er nog geen conclusie aan te verbinden, maar het zou interessant zijn om hier met iemand die dergelijke ervaringen heeft, eens over van gedachten te wisselen. Zeker is wel dat hier sprake is van duidelijke communicatie. De bedoeling werd ook hier weer klinkklaar, zonder dat er woorden of klanken aan te pas kwamen. Het basis geluidenrepertoire van de meeste vogels is maar heel beperkt. Er zijn naast de zang, o.a. geluiden voor respectievelijk begroeting, gevaar, honger, toenadering en voor territorium-afbakening. Lichaamstaal is daarom een belangrijke aanvulling op de beperkte tonale communicatie. Staan de veertjes in de nek recht overeind, worden de vleugels opgetrokken? Vertoont de vogel terugtrekkend gedrag? Of gaat de vogel zijn hele verenpak schudden? Een goede verstaander heeft genoeg aan een half gebaar.

Een onderonsje met de kauw

Nog een voorbeeld, in dit geval met het kauwtje. Hij doet zijn beklag door luid Ka, Ka, Ka te roepen. Er is iets niet in orde, maar wat dan? Dat vraagt nader onderzoek. Is de waterbak soms leeg, dan moet die bijgevuld worden. Of zit zijn pootje verstrikt in een touwtje? Letterlijk duidelijk maken dat de etensbak bijgevuld moet worden, of dat er geen water meer in de drinkbak zit, dat kan het kauwtje niet. Het is ook niet nodig wanneer er intelligente mensen om heen zijn, die wel even uitzoeken wat er aan scheelt. Lijkt dit niet veel op de moeder die uit het gehuil van haar baby, afleidt wat er aan scheelt? Of projecteer ik nu mensenrelaties op de vogel-mens

Kauw

Hilde Veenstra

verhouding? Blijkbaar heeft het kauwtje, door ervaring met welwillende mensen, het vertrouwen gekregen, dat deze mensen op afroep zijn probleem onderkennen en oplost. Weer een duidelijk geval van communicatie tussen deze vogel en de mens.

Horen en zien.

Wanneer je zoals Simon, deze kauw al jaren kent, word je heel vertrouwd met hem. Hele gesprekken kan je dan met elkaar voeren. De kauw luistert aandachtig en kan daarbij dromerig worden en even zijn ogen sluiten. Omgekeerd kan hij ook heel opgewonden reageren. Hij wil dan met je mee vliegen, of aangeraakt worden. Je kunt heel voorzichtig zijn 'petje' of nekveren of zijn snavel betasten. Een kauw waar je een band mee hebt opgebouwd, laat dat niet alleen toe maar vindt dat prettig: het zijn zichtbare geluksmomenten. De emotie uit hij met het ophalen van de vleugels, of hij strijkt even met de snavel over je wang of hand of knijpt er voorzichtig in. Ook hier is de communicatie zeker niet eenzijdig. En weer kan een verdacht geritsel dit kauwtje onmiddellijk terug brengen in zijn aangeboren patroon van oplettendheid. Soms waarderen kauwtjes het enorm, als je werkzaamheden in hun leefom-

geving uitvoert. Met planken de volière versterken bijvoorbeeld, of takjes en stammetjes op de afvalhoop gooien. Die waardering kan er in sommige gevallen toe leiden, dat je kandidaat-partner van het kauwtje wordt. Het kauwtje let bij de keuze namelijk meer op houding, je inzet, dan op je uiterlijk. Met enthousiast gefladder rond de plek waar je bezig bent, met vrolijke Ka, Ka-geluiden, geeft hij uiting aan die emotie.

De vogel in zijn waarde laten

Ik zie de oprechte natuurliefhebbers en ornithologen al fronsend kijken bij deze voorbeelden. We moeten de natuur toch de natuur laten? Zijn we deze vogels niet op een hele onnatuurlijke manier aan het domesticeren? Ter verdediging kan ik zeggen dat een flink aantal vogels in de volière en in de tuin van Simon, zogenaamde AOW-vogels zijn. Vogels die ooit bij hem gebracht zijn met een slecht gespalkte vleugel, of andere lichamelijke gebreken. Deze vogels zouden in de natuur binnen een paar dagen ten dode opgeschreven zijn. Andere vogels zijn hier in het verleden opgevangen en hebben zich succesvol kunnen handhaven in de vrije natuur en komen nu zelfs soms na jaren een paar keer per dag nog even buurten. Vrij om te gaan waar ze maar willen.

Kijk bijvoorbeeld eens naar deze merel, die als kaal jong kuikentje is binnen gebracht. Zowel in geluiden, als in gedrag komt hij nu wat vreemd over. Hij maakt steeds in sub-song, binnensmonds dus, allerlei geluiden - gelijk aan die van de zang van een volwassen merel.

Daar doorheen gemengd maakt hij alarmgeluiden, puuk, puuk, puuk, en siieep, siieep, en ping ping ping. Alarmgeluiden, en dat op momenten dat er helemaal geen gevaar is. Of de geluiden mogelijk geïmiteerd worden van merels in de buurt lijkt minder waarschijnlijk. Het hele geluids-repertoire lijkt aangeboren te zijn en te worden geoefend. Deze inmiddels jong volwassen vogel heeft duidelijk de betekenis losgekoppeld van het geluid dat hij voortbrengt. Wat te denken van zijn eetgedrag: regenwormen, het normale stapelvoedsel van de merel, worden door hem niet aangeraakt. Je zou haast denken, dat hij de betekenis van de alarmgeluiden van zijn ouders had moeten leren evenals het eten van regenwormen. Zijn pleegouder schoot te kort in zijn opvoeding.

Jammer dat ik niet vaak mensen ontmoet met het geduld van een Thomas van Aquino, en met de tact van een Konrad Lorenz, of een Nico Tinbergen. Simon Holzenspies heeft in ieder geval het karakter om vogels op een vertrouwenwekkende manier te benaderen. Zijn moeder was natuurlijk een pracht voorbeeld om die gave te ontwikkelen. Zouden er meer mensen zijn, die de taal van de vogels verstaan? Simon zou het heel waardevol vinden om daar eens wat ervaringen mee uit te wisselen. Wat hem intrigeert is juist de vraag 'Welk gedrag is instinctmatig, van nature aanwezig bij de vogel, en wanneer is er sprake van aangeleerd kopieergedrag, overgenomen van andere vogels, of van mensen. Voor eventuele reacties zijn de contactgegevens bekend bij de redactie.

Lees vooral ook: Carla Holzenspies – Alweer een vogel aan de deur, belevenissen in een vogelhospitaal. Uitgave Bigot & van Rossum b.v. – Blaricum ISBN 9061340871, of: Achilles Cools De kauwentuin uitgever Atlas 1999 ISBN 904500254X. Fascinerende observaties over de manier waarop vogels en mensen met elkaar omgaan.

BROEDVOGELINVENTARISATIES in 2015

Wobbe Kijlstra & Dirk Prop

In de maanden maart t/m juni zijn de weekenden van de leden van de werkgroep broedvogel-inventarisaties goed gevuld. Luisteren naar het gezang van de vogels op tijdstippen waarop je je normaal nog eens omdraait in je bed, kijken naar het gedrag, op veldkaarten de waarnemingen invullen. En met een beetje mazzel genieten van de nevel boven de velden en de zon die langzaam terrein wint en het landschap met een prachtig kleurspel beschijnt. Na het laatste inventarisatie-weekend is het van de een op de andere dag over. De laatste vogels zijn nog druk met het groot brengen van hun jongen. Verder kijken ze vooral uit naar een periode van rust, waarin ze zelf weer op krachten kunnen komen.

Geen inventarisaties meer, een soort cold turkey voor de vrijwilligers. De een stort zich op de vlinders, de ander gaat met vakantie. Dan wordt het voor iedereen wachten op de uitnodiging van Dirk Prop voor de bijeenkomst in de tweede helft van november. Het is de avond waarop de resultaten van de inventarisaties worden gepresenteerd en vooruit wordt gekeken op het nieuwe seizoen..

Keuzes maken

24 november was het weer zover en waren ruim 30 vrijwilligers en vertegenwoordigers van Waternet, Natuurmonumenten, Goois Natuurreservaat en Staatsbosbeheer naar de Infoschuur gekomen, benieuwd naar de uitkomsten. Even nog wat achtergrondinformatie. Elk jaar wordt aan de beheerders van de natuurgebieden gevraagd, welke gebieden zij geïnventariseerd willen hebben. Voor de hen zijn de inventarisaties belangrijk, ter onderbouwing van subsidie voor het beheer, als verantwoording en vooral ook om te kijken of maatregelen effect sorteren. Uit de genomineerde gebieden maken de vrijwilligers een keuze.

In 2015 zijn de volgende gebieden geïnventariseerd:

- Ankeveen (Hollands deel)
- Gooilust
- Waterleidingplas Loenderveen
- Einde Gooi
- Omgeving Ringstation Oud Valkeveen
- Zuidelijke vogeleilandje pier van Huizen
- Voorland Stichtse Brug-

Ieder gebied wordt in de periode maart t/m juni 2-wekelijks geteld (ongeveer 8 keer) door 2 of 3 tellers waarbij er per keer zoveel mogelijk voor gezorgd wordt, ervaren en minder ervaren tellers aan elkaar te koppelen. Alle rapporten worden gepubliceerd op de website van de Vogelwerkgroep. Hieronder wordt ingegaan op de uitkomsten zoals

deze op 24 november zijn gepresenteerd.

Resultaten

1 Ankeveen (Hollandse deel)

Dit gebied wordt geteld met behulp van een bootje met fluistermotor. Met uitzondering van de winters als er ijs ligt, is het gebied niet toegankelijk voor publiek. In 2014/2015 is op de oplegkokers door Natuurmonumenten het nodige gekapt, om de waarde van het gebied als veengebied te behouden. 2010 is het laatste jaar dat het gebied door de Vogelwerkgroep is geïnventariseerd en iedereen is benieuwd naar de veranderingen.

Ten opzichte van 2010 is er een toename in het aantal soorten met territoria van 44 naar 50. Positief is ook dat de kleine moerasvogels het goed lijken te doen. De snor met een toename van 17 naar 21 territoria en de kleine karekiet van 38 naar 43. Bijzonder is de terugval bij de rietgors van 23 naar 14 territoria. De grote moerasvogels ontbreken, hoewel één purperreiger heeft een nest geprobeerd een nest te bouwen. Hopelijk is het een indicatie dat het gebied in de toekomst geschikt wordt voor de grotere moerasvogels, zoals de purperreiger, roerdomp en waterral.

De groep bos- en struikzangers is ondanks de kap redelijk stabiel gebleven. Een uitschieter is de winterkoning, die lijkt te hebben geprofiteerd van de achterenvolgende zachte winters. Het aantal territoria nam toe van 17 naar

27). Qua aantal wordt de winterkoning overtroffen door de fitis met 56 territoria, tiftjaf (47 territoria) en tuinfluiter (28 territoria). Het is altijd lastig conclusies te trekken. De kap in het gebied lijkt noodzakelijk om de waarde voor de moerasvogels te behouden. Ten opzichte van 2010 is sprake van een redelijk stabiel beeld.

2 Gooilust

Gooilust is een van de 's- Gravelandse landgoederen. In 2010 is gestart met een groot herstelplan. Vlak voor het begin van de inventarisatie werden de laatste kapwerkzaamheden afgerond. Van 1973 en 1995 zijn gegevens bekend waarmee de uitkomsten van 2015 kunnen worden vergeleken.

In 2015 zijn 702 territoria vastgesteld van 55 soorten. Ten opzichte van de telling in 1973 en 1995 gaat het om een flink hoger aantal soorten en territoria. In 1973 waren er 44 soorten en in 1995 40. Het aantal territoria in 1973 bedroeg in 666 en in 1995 293. De oorzaak van de afname in 1995 is niet duidelijk.

De uitvoering van het herstelplan zal hebben bijgedragen aan de toenames in 2015.. De veranderingen zullen ook voortkomen uit de veroudering van het gebied. Veel van de oude bomen beschikken over natuurlijke holten en spleten, waar ook de spechten aan hebben bijgedragen. Hierdoor is het gebied interessanter geworden voor tal van holenbroeders, zoals boomklever, boomkruiper, spreeuw. De dichtere

Bonte Vliegenvanger bij nestkast

Jan van der Geld

struiklaag en meer schaduw zullen wellicht hebben bijgedragen hebben in de toename van de zwartkop van 14 territoria in 1973 naar 34 territoria in 2015. De afname in het aantal fitissen, van 15 naar 2 territoria is opvallend. Zij houden van jonge bossen, bosranden en andere dichte struikvegetaties met ondergroei en open plekken. De waarnemingen van de appelvink-, van 0 naar 11 territoria), goudhaan van 4 naar 20 territoria en vuurgoudhaan van 0 naar 2 territoria) zijn alle gedaan in de omgeving van coniferen en naaldbomen. Blijkbaar vinden ze hierin goede broedgelegenheid.

Gooilust is duidelijk een voor vogels interessant gebied. Een eerste vergelijking met de andere landgoederen is gemaakt. Nader onderzoek kan meer inzicht geven waarom het ene gebied het beter lijkt te doen dan het andere.

3 Waterleidingplas Loenderveen

Dit gebied is zo langzamerhand een oude bekende. Vanaf 2004 wordt dit gebied op verzoek van Waternet elk jaar opnieuw geïnventariseerd. Bij gebieden die lang geleden of incidenteel worden geteld is het lastig conclusies te verbinden aan de uitkomsten. Bij een jaarlijkse inventarisatie, wordt je daar vanzelf stoerder in. Dit geldt zeker voor de rietzanger. De ontwikkeling in de rietzanger is een voorspeller van de landelijke trend. Daalt het aantal in de Waterleidingplas, dan is ook de landelijke trend een dalende. Het omgekeerde is ook het geval. In 2015 is sprake van een lichte stijging ten opzicht van 2014. Volgend jaar als de landelijke gegevens bekend zijn, zullen we zien of er ook landelijk ook sprake is van een licht opgaande lijn.

Minstens zo interessant is dat gekeken kan worden of de beheermaatregelen effect sorteren. De Waterleidingplas was een eldorado voor de karkieten

(zowel grote als kleine). Een aantal jaren terug waren er ook purperreigers. Door de vraat van grauwe ganzen, die het hoog opgaande waterriet op hebben gegeten is de grote karekiet nagenoeg geheel verdwenen en de kleine karekiet flink in aantal gedaald. Sinds twee jaar geldt een soort zero tolerance beleid voor de grauwe gans met als doel dat het riet weer terug kan komen. Het lijkt er op dat dit beleid effect gaat sorteren. De grote karekiet is er nog steeds, weliswaar met slechts twee territoria, maar het riet neemt zienderogen toe en dat biedt perspectief voor de komende jaren. De kleine karekiet is nog lang niet terug op het niveau van 2006, ten opzichte van 2014 is sprake van een kleine groei. De maatregelen helpen ook andere vogels. De krooneend lijkt een vaste plek te hebben gevonden en ook weidevogels, zoals Kievit en tureluur doen het goed. Er worden ook geregeld watersnippen gezien; vorige jaren zelfs baltsend zodat we aan mogen nemen, dat ze er ook gebroed hebben.

4 Einde Gooi

Einde Gooi is een landgoed dat op de overgang van 'hoge' zandgronden naar het veenweide- en plassengebied ten noorden van Utrecht ligt. Het is een groot gebied met bos, grasland, enkele akkers, en twee boerderijen. Bij de inventarisatie is het gebied in tweeën gesplitst. Per deel is de inventarisatie uitgevoerd door twee personen.

Van in totaal 57 soorten vogels zijn territoria vastgesteld. In vergelijking met aangrenzende gebieden als de Zwarte Berg (37 territoria), De Zuid (36 territoria) en landgoed De Hoornbeog (30 territoria) is het een rijk gebied. Ten opzichte van eerdere inventarisaties in 1971 en 1989 met respectievelijk 60 en 52 soorten is sprake van een achteruitgang.

Voor een deel gaat het hier om soorten die landelijk onder druk staan zoals de patrijs, veldleeuwerik, wielewaal, zomertortel en spotvogel. Er zijn ook een aantal opvallende afwezige soorten zoals boeren- en huiszwaluw, turkse tortel, tuinfluiter, ekster en kauw.

In Einde Gooi wordt eenzelfde ontwikkeling gezien als bij Gooilust met een stijging in de zwartkop, stevige aanwe-

zigheid van de tjiftjaf en weinig fitissen. Leuk is het relatief grote aantal fluiters. Met negen territoria is 2015 voor deze soort een prima jaar. De kerkuil, koekeoek en raaf zijn rode lijst soorten met territoria in Einde Gooi.

5 Omgeving Ringstation Oud Valkeveen

In De Korhaan staan met enige regelmaat artikelen over wat er op het ringstation gebeurt. Bij de hiervoor beschreven inventarisaties wordt de zogenaamde BMP methode gehanteerd. Op het ringstation wordt op basis van de CES (Constant Effort Site) onderzoek gedaan bij de vogels die metmiste netten worden gevangen. Bij de CES staan het vaststellen van trends, overleving, reproductie en dispersie (verspreidingsvermogen in de ruimte) centraal. Daarnaast geven gevangen vrouwtjes met broedvlekken ook een indicatie van het aantal aanwezige broedvogels.

In 2015 is het ringstation met een voor Nederland zeer interessant onderzoek gestart, namelijk de vraag of de uitkomsten van beide methodes vergelijkbaar zijn.

Naast de tellingen op basis van de CES is in dezelfde periode ook een telling uitgevoerd op basis van de BMP methode. Tussen beide methodes zitten grote verschillen.

Bij de CES gaat het om:

- Gevangen vogels
- Vrouwtjes
- Leeftijd
- Broedvlek

Bij de BMP gaat het om:

- Mannetjes met territoriaal gedrag
- Gebieddekkend
- Het met behulp van de Sovon-methode berekenen van territoria

De uitkomsten over 2015 geven een eerste beeld. Bij de fitis lijkt de uitkomst vergelijkbaar. Met de (BMP-methode 4 territoria en met de CES-methode 9 territoria.; Bij de boomkruiper was de uitkomst met de BMP 3 territoria en bij de CES 0 territoria en bij de kleine

karekiet voor de BMP 18 en territoria en bij de CES 27 territoria. Er is dus sprake van opvallende verschillen. Laat het vrouwtje van de boomkruiper zich moeilijk vangen, onderschat de BMP-methode de fusieafstand (onderlinge afstand) bij hoge dichtheden? Een eerste voorzichtige conclusie is, dat beide methodes elkaar kunnen aanvullen. Het gaat bij beide om het ontdekken van trends. De komende jaren zal het onderzoek worden gecontinueerd en worden geprobeerd verklaringen te vinden voor de verschillen in de uitkomsten.

5 Zuidelijke Vogeleilandje pier van Huizen

In De Korhaan van november staat een kort verslag van de uitkomst van de inventarisatie van het zuidelijk eilandje bij de pier van Huizen dat in het kader van het beheer 'kaal' is gemaakt. Doel van het onderzoek was om het effect hiervan te meten op de soortenrijkdom van vogels, die gebruik maakt van dit eilandje. Voor 2014 is gebruik gemaakt van de gegevens afkomstig van waarnemingen.nl; voor 2015 van waarnemingen.nl en een tweewekelijkse telling van 1 januari-31 juli.

Het is nog lastig conclusies te trekken uit de gegevens. Wel lijkt sprake van een toename van vogels die kale of vrijwel onbegroeide situaties prefereren, zoals de watersnip en bontbekplevier.

6 Voorland Stichtse Brug

Plannen van de gemeente Blaricum om een jachthaven aan te leggen aan de westkant van de Stichtse Brug vormden aanleiding om het gebied te inventariseren. Naast de vogels zijn ook de planten geïnventariseerd, om zo een goed beeld te krijgen van de (natuur)waarde van dit gebied. Velen zullen geregeld over de Stichtse Brug rijden en of wellicht in de zomer naar het recreatiedeel aan de west kant gaan. Het is fascinerend een inkijkje te krijgen in de rijkdom van het gebied direct langs de snelweg. Bij de presentatie was het rapport nog niet beschikbaar. Wel kon al verteld worden dat er maar liefst 84 territoria zijn vastgesteld van de kleine karekiet en 13 van de nachtegaal.

Bonte vliegenvanger

Jan van der Geld

Een vogelrijk gebied dus. Hopelijk helpen de uitkomsten bij de discussie over de jachthaven.

Geplande gebieden voor 2016

Voor 2016 zijn de volgende gebieden voorgesteld:

- 's- Graveland (Schoonoord, Land en Bosch, Jagtlust)
- Kortenhoefse Plassen
- Loenderveensche plas
- Wester- en Bussumerheide

Schoonoord, Land en Bosch, Jagtlust zijn de laatste van de 's- Gravelandse landgoederen die nog niet zijn geïnventariseerd. De Kortenhoefse Plassen zijn een aantal jaren geleden geïnventariseerd. Natuurmonumenten is benieuwd naar de ontwikkeling. De Loenderveensche Plas behoeft geen toelichting. Het is erg lang geleden dat de Wester- en Bussumerheide zijn geïnventariseerd en met het oog op toekomst heeft het Goois Natuurreservaat aangegeven het bijzonder op prijs te stellen als de Vogelwerkgroep dit gebied wil inventariseren.

Behalve de leden van de werkgroep broedvogelinventarisaties worden ook aan anderen die belangstelling hebben gevraagd contact op te nemen met Dirk Prop en Piet Spoorenberg (broedvogels@vwggooi.nl), zodat we volgend jaar weer zoveel mogelijk gebieden kunnen inventariseren.

GEDICHTEN

UILEN

onheilsbode, kat met vleugels: wie het kuiken
amper uit de dop, in dons ontredder zag
vermoedt de rattenvanger niet, de kiekendief

een neef van Plinius, Athene's broed
maar de wijsgeer is kind als elk ander: een kerkuil
leert zijn schoolslag als de papegaai

terug van zo'n lesvlucht, op stok in het galmgat
verhult hij de klauwen, schikt veertjes: zijn slagpen
wijst in weerwil van de torenhaan bedaard
het oosten

Arie van den Berg

UIT "DE KAPPER SPREEKT TEGEN ZIJN SPIEGEL"
UITGEVER DE ARBEIDERSPERS, AMSTERDAM

BERT VOETEN 1918 -1992

DE VOGELS

De vogels in het stedelijk luchtruim schrijven
een winterbrief aan de mensen in de straten.

Cirkelend op het witte blad van de hemel
zijn zij hun eigen letters, veren en kraakbeen.

Al hun zinnen beginnen met uitroeptekens.
De taal der vogels is vol gevleugelde woorden.

Weinigen kunnen hun kraaiepoten lezen.
Weinigen worden wijs uit hun verhaal.

Maar de kinderen spellen het spelenderwijze
en de dichters schrijven het blindelings na.

UIT GERRIT KOMRIJ'S NEDERLANDSE POËZIE VAN
DE 19DE TOT EN MET DE 21STE EEUW IN 2000 EN
ENIGE GEDICHTEN, DEEL II PAG. 1167

Weidevogels in de knel!

Wobbe Kijlstra

In de media heeft T. Piersma de noodklok geluid. Als we niet snel in actie komen, kan het over enkele decennia wel eens gebeurd zijn met onze weidevogels. Met de keuze voor de grutto als onze nationale vogel lijken de stemmers te willen onderstrepen dat 'dit ons niet zal gebeuren'.

Grutto

Hilde Veenstra

Centrale positie

Als er binnen de vogelwerkgroep één plek is waar de weidevogels centraal staan, is het wel de Weidevogelbeschermingsgroep Westelijk Eemgebied. In De Korhaan van september 2015 zijn Gert Bieshaar en Frits During al ingegaan op de ontwikkelingen in de Eempolders (Kijlstra 2015). Woensdag 11 november was de najaarsvergadering van de weidevogelbeschermingsgroep. De resultaten van 2015 werden besproken en de vooruitblik naar 2016 stond

op het programma. De aandrang om de noodklok te luiden werd ook gevoeld. bij de vrijwilligers Gelukkig was er ook voldoende ruimte om ervaringen en anekdotes met elkaar te delen.

Zoals die van scholekster die een Kievitsnest had gekraakt. De scholekster had in momenten van onachtzaamheid van de Kievit, die zelf al drie eieren had gelegd, er drie eieren bij gelegd. De Kievit kon dit niet echt waarderen en er ontstond een stevige ruzie tussen Kievit en scholekster. Wij hebben de Mobiele

Eenheid om gekraakte panden te ont-ruimen. In de Eempolder zijn er vrijwilligers die een handje willen helpen. Het leek een goed idee een eindje verderop een nest te maken en daar de eieren van de scholekster in te leggen. Een echte polderoplossing, iedereen blij. Niets bleek minder waar, de scholekster weigerde met deze oplossing akkoord te gaan en rolde de eieren weer terug naar het nest van de Kievit. Het verhaal heeft uiteindelijk geen happy end gekregen; het nest werd gepredeerd. Een andere vrijwilliger dacht een stokje weg te pakken en bleek de snavel van een grutto te pakken te hebben. Deze zat stil en verborgen op haar nest. Dit soort wonderen zijn gelukkig de Eempolder nog niet uit.

Predatie

Deze bijzondere ervaringen nemen niet weg dat 2015 geen goed jaar was. Het totaal aantal legsels viel niet echt uit de toon. Omdat er minder muizen waren en wel veel predatoren zoals hermelijnen en wezels, lag het aantal uitgekomen legsels beduidend lager dan voorgaande jaren.

Behalve van de hermelijn en wezel hebben de weidevogels ook last van de kleine mantelmeeuw. Het lijkt erop dat het aantal kleine mantelmeeuwen de afgelopen jaren toe is genomen. De vos kan gelukkig nog steeds buiten de Eempolder worden gehouden. Anders zou het wel eens erg lastig kunnen worden. Frits gaf aan, wat we eigenlijk allemaal wel weten, dat in ons kleine, dichtbevolkte land er geen natuurlijk even-

Tureluur

Bert Roelofs

wicht kan bestaan en er door de mens moet worden bijgestuurd.

Gericht bijsturen

Naast veel beslissingen waar niemand de consequenties van kan overzien, proberen we met de weidevogelbescherming gericht bij te sturen. In goede samenwerking met de boeren worden tal van maatregelen genomen om het klimaat voor de weidevogels zo aantrekkelijk mogelijk te maken.

Bureau Altenburg & Wymenga heeft in opdracht van Vogelbescherming een rapport uitgebracht. De ecologie van weidevogels, een kennisbundeling voor bescherming en beheer (A&W rapport 1831). Dit rapport is een must voor iedereen die de weidevogels een kruidenrijk grasland toewenst en bevat een bundeling van maatregelen die bewezen effectief zijn en maatregelen die mogelijk effectief kunnen zijn.

Tegelijk zie je ook de complexiteit. Bij weidevogels gaat het naast de steltlopers, zoals Kievit, grutto en tureluur ook om eenden (slob-, krak-, kuifeenden en zomertalingen). Verder om zangvogels

zoals graspieper, veldleeuwerik en gele kwikstaart. Bij succesvolle bescherming van weidevogels gaat het over het hele voortplantingsproces, van aankomst, vestiging, nest- en kuikenfase tot voorbereiding op de trek. In deze cocktail is het niet zo dat de maatregel in de ene fase ook werkt in de andere en voor de steltlopers hetzelfde uitpakt als voor de zangvogels. Zo is een succesvol legsel per seizoen voor de veldleeuwerik onvoldoende om de 'oudersterfte' te compenseren, maar komen veldleeuweriken nu door de korte periode tussen twee maai beurten nog maar weinig tot een tweede legsel. Bij de steltlopers geldt over het algemeen hoe succesvoller het eerste nest hoe groter de overlevingskansen.

Bij aankomst dienen er voldoende plaatsen te zijn waar de vogels hun conditie na de vermoeiende trekperiode weer op peil kunnen brengen. Voedsel en veiligheid zijn cruciaal. Voor de steltlopers dienen slaapplekken (ondiep onder water staande gebieden) en foerageergebieden niet te ver uit elkaar te liggen. De trekvogels onder de weidevogels

zijn over het algemeen gebiedstrouw. Weidevogels concentreren zich in succesvolle gebieden. In gebieden waar de weidevogels vertrokken zijn, komen ze niet zo maar terug.

In de nestfase is laat maaien en weiden haast voorwaardelijk. Omdat de vogels verschillen, heeft een variabele vogelgestuurde maaidatum de voorkeur boven een vaste datum. Nestbeschermers en markeerstokken helpen ook. Wel op een afstand van >5 meter om predatie te voorkomen.

Rust is een belangrijke factor in alle fasen en speciaal als de eieren zijn uitgekomen. De jonge vogels gedijen het beste in ongemaaid, kruiden- en structureel rijk grasland, hoog waterpeil en afgevlakte slootkanten. Dit zogenaamde 'kuikenland' varieert iets per vogel. Grutto's zijn afhankelijk van lang gras met open structuur, terwijl kuikens van de Kievit korte vegetaties opzoeken. Zangvogels moeten het hebben van kruiden- en structureel rijke stroken en overhoeken.

Het waterpeil is een van de sleutelfactoren in het weidevogelbeheer. Weidevogels hebben een sterke voorkeur voor hoge waterpeilen. Je zult na een lange trektocht in je gebied aankomen, je snavel in de grond steken op zoek naar een pier of emelt en ontdekken dat de bodem hard en droog is.

Het waterpeil kan per sloot hoog worden gehouden (0-20 cm) of met behulp van plasdrasgebieden. De bodem kan het beste bemest worden met ruige stalmest. Hier zitten veel rode wormen in, waar de vogels van houden.

De praktijk in de Eempolders

Terug naar de Eempolder. Hoe wordt al dit alles nu in de praktijk gebracht. De samenwerking met de boeren is uitgangspunt. Binnen ons werkgebied is de samenwerking prima. Voor volgend jaar zijn er dertien boeren die hebben aangegeven mee te willen werken met het plas-dras initiatief. De hiervoor benodigde pomp (met zonnecollectoren) wordt gesubsidieerd door het ministerie van Landbouw, Economische zaken

Jaar	Totaal aantal legsels	Aantal legsels uitgekomen
2012	517	407
2013	525	434
2014	614	550
2015	517	357

Overzicht van het totaal aantal legsels en het aantal uitgekomen legsels tussen 2012 en 2015.

Kievit

Hilde Veenstra

& Innovatie (EL&I). Het collectief Ark& Eemlandschap installeert de pompen en houdt toezicht op het gebruik.

In het nieuwe subsidiestelsel wordt onderscheid gemaakt in zes beheerpakketten en twee toeslagen:

1. Grasland met rustperiode (uitgesteld maaien over verschillende perioden en last-minute)
2. Legselbeheer - Kruidenrijk grasland
3. Kuikenvelden - Extensief beweiden
4. Plas-dras - Toeslag 1: ruige mest
5. Plas-dras - Toeslag 2: mozaïek beheer

In deze pakketten komen de bewezen effectieve maatregelen terug uit het rapport over de ecologie van de weidevogels. Het is de bedoeling dat de boeren die meedoen een 'marktconforme' vergoeding krijgen. Iedere boer krijgt tenminste één vaste vrijwilliger die onder andere de stal- en perceelkaarten bijhoudt. In het werk van de vrijwilligers verandert ook het een en ander. Zo mag er in percelen met uitgesteld maai-beheer alleen gemonitord worden (rust bewaken). Voor de vrijwilligers gaat het meer om het monitoren welke (en aan-

tal) vogels broeden in percelen met uitgesteld maai-beheer en observeren van de plasdrasgebieden. Een goed contact met de boer blijft belangrijk, vooral als hij van plan is te gaan maaien. Als er het vermoeden is dat er nog nesten of pullen zitten dan is het zaak tijdig maatregelen te nemen. Sommige boeren zijn zelf alert en nemen een doosje of kooitje mee om de pullen in te doen, anderen willen daarbij geholpen worden.

Het mag landelijk slecht gaan met de weidevogels, het enthousiasme en de wil om de weidevogels te beschermen in de Eempolder is er niet minder om. Laat de grutto's, tureluurs en andere weidevogels maar komen in 2016.

Medewerkers gezocht voor de weidevogels

Heb je affiniteit met de weidevogels en in het voorjaar 1 à 2 keer per week tijd, neem dan contact op met de Werkgroep Weidevogelnestbescherming (g.biesghaar1@kpnplanet.nl).

Geraadpleegde literatuur:

Kijlstra, W. 2015. Weidevogelbescherming in de Eempolder. In gesprek met Gert Bieshaar en Frits During. De Korhaan 49 (4): 7-9.

Aan de weg timmeren: verleden, heden en toekomst

Dick A. Jonkers

Vanaf de oprichting van de vogelwerkgroep heeft zij geprobeerd naar buiten te brengen welk plezier men aan vogels kan beleven en hoe belangrijk zij zijn in de natuur. De vereniging heeft zich altijd opgeworpen als verdediger van de belangen van vogels en trad hiervoor naar buiten op wanneer actie nodig was. In de huidige tijd met een steeds grotere druk op het leefmilieu en daardoor ook op vogels, moeten we alle middelen inzetten. Met de sociale media is het mogelijk op grotere schaal in beeld te komen. Als ons doel is 'zorgen dat de vogels in onze leefomgeving hun plek behouden', dan helpt daarbij een proactieve opstelling en samenspel met gelijkgezinde organisaties op het gebied van natuurbescherming. Het jaar 2017 waarin de vereniging een halve eeuw bestaat, biedt ons een goede gelegenheid om stappen te zetten in die richting.

Nestkastjes burendag

Dhr. Klompalbers

Verleden: Vogels in onze steden en dorpen

Zonder andere werkvelden tekort te willen doen, is de bebouwde omgeving er een, waaraan veel meer aandacht zou moeten worden besteed. De vereniging heeft zich in het algemeen op bescheiden wijze beziggehouden met vogels in onze woonomgeving. Gier-

zwaluwen bijv. kregen soms aandacht; Met tuinvogelonderzoek, waar tientallen leden van onze vogelwerkgroep aan deelnemen, richtten we de aandacht direct op de vogels om ons heen. Ook elders ontstond meer belangstelling voor vogels binnen het stadsmilieu. Een aantal gemeenten trok stadsecologen aan. Vogelbescherming, nam een eco-loog aan voor vogels in het stedelijk milieu. Van een aantal plaatsen zijn inmiddels stadsavifauna's gepubliceerd. Wat zeker niet mag worden vergeten is de inzet van de werkgroep cursussen. Deze werkgroep heeft de afgelopen decennia zeer veel mensen op het vogelpad gebracht en doet dit nog steeds, in het bebouwde Gooi en ruime omgeving.

Heden: Een praktijkvoorbeeld

Vogelwerkgroep het Gooi en Omstreken neemt deel aan diverse projecten die de vogels ten goede komen.

Om de belangstelling voor vogels, onderzoek en bescherming nog meer te stimuleren heeft de vogelwerkgroep een activiteit ondersteund op de burendag in de wijk Huizermaat in Huizen.

Een initiatief voor letterlijk timmeren aan de weg, werd op 26 september georganiseerd door het bestuur van de buurtpreventievereniging Holleblok. Het was een Burendag in de speeltuin aan de Braam, die als slogan had: 'Holle blokken voor hollenbroeders'. Een 'hol blok' is een klomp in Huizens dialect.

De dag werd een groot succes met ruim zestig deelnemers, vooral kinderen. Zij werden ondersteund door leden van de buurtvereniging. Ondergetekende had gezorgd voor tekening met de goede maten. Ik hield ook een inleidend praatje over de hollenbroeders. Met behulp van die tekeningen waren vooraf bouwpakketten samen gesteld, die op de dag afgetimmerd werden. Met accuboormachines, hamers en spijkers gingen de kinderen aan de slag voor een nestkast op maat voor de koolmees, of de pimpelmees.

Maar liefst dertig nestkasten zijn die dag in elkaar gezet en geschilderd. Er ontstond een bonte verzameling nestkasten in wit, groen en blauw, de kleuren van de organiserende vereniging. Deze dag was een prima activiteit voor voegeeducatie bij de jeugd. Nu maar hopen, dat de bouwsels bewoond gaan worden.

Ons jubileum in het teken van de toekomst: Vogels voor iedereen!

Regeren is vooruit zien. We moeten nog meer de boer op en het grote publiek er op attent maken dat het kan bijdragen aan het beschermen en daarmee het behoud van vogels. De uiteenlopende overheden en uitvoerende diensten moeten daar ook van worden doordrongen. Bij onze vereniging, die in 2017 haar 50-jarige bestaan viert, leeft

Burendag Huizen

Dhr. Klompalbers

het besef al, dat er in de toekomst nog harder gedaan moet worden om het leefomgeving van vogels in ons werkgebied veilig te stellen. Dat kunnen we niet alleen. Er zal meer hulp moeten komen van onze leden, die bereid zijn naar vermogen hulp te bieden en initiatieven te ontwikkelen.

De vogelwerkgroep heeft hier in het kader van het jubileum alvast een voorshot op genomen.

Het thema is: Vogels voor iedereen! Om te beginnen wordt de uitgave voorbereid van een boekje met informatie over bijna honderd vogelsoorten, waar interessante wetenswaardigheden in zijn opgenomen. Uitgangspunt is dat een gemakkelijk leesbaar 'naslagwerkje' zal ontstaan met een hoge kwaliteit van de afgebeelde kleurenfoto's, waarop alle vogels goed herkenbaar zijn. Een soort koffietafel-uitgave op een gemakkelijk voor iedere huisgenoot bereikbaar plekje, die men snel kan pakken om op te zoeken welke vogel er is gezien.

Stadsvogels zijn dichtbij. Als icoon is gekozen voor de gierzwaluw, de soort die continu bedreigd wordt door de afname van nestelplaatsen in zijn broedgebied. Om het tij te keren zal actie worden ondernomen. Hiervoor moet eerst een broedvogelinventarisatie worden uitgevoerd. Hierbij een oproep aan alle

leden om nestplekken op te sporen. Verder zal aan de inwoners van ons onderzoeksgebied via de regionale en lokale pers worden gevraagd nestplekken of vermeende plekken te melden. Regionale en lokale radiostations zullen eveneens worden ingeschakeld want de actie moet voortdurend onder de aandacht worden gebracht van de bewoners in gebied tussen het Vecht en Eem. Een regelmatige informatiestroom met uitwisseling van gegevens is van groot belang, evenals een netwerk van contactpersonen per gemeente. Een coördinator is van cruciaal belang voor het welslagen van het project. Die persoon zal -eventueel geassisteerd door een ander lid- moeten nagaan of gemeenten belangstelling hebben voor het plaatsen gierzwaluwnestpalen op geschikte plekken. Ook zal moeten worden uitgezocht of het mogelijk is een gierzwaluw uit te rusten met een geolocator. De werkgroep Vogelringstation is de uitgelezen kandidaat om dit uit te zoeken.

Een ander belangrijk project is het plan voor een mini-symposium met deelname van personen uit de bouwwereld, woningcorporaties e.d., groenvoorzieningen, hoveniers-bedrijven en anderen. Zij zijn in de gelegenheid om vogels te faciliteren door nestgelegenheid, aan te bieden, of het beheer er op af te stemmen. De vogelconsulent van Vogelbescherming zou kunnen worden ingeschakeld om in de toekomst een rol te spelen bij de inrichting en beheer van particuliere tuinen.

De werkgroep fotografie biedt mogelijkheden om de boodschap over vogelbescherming, behoud en beheer niet alleen uit te dragen tijdens het jubileum, maar ook door exposities elders te houden.

Het jaarlijks aanbieden van een publieksexkursie kan zorgen voor meer aanwas van leden, maar leidt ook tot meer publiciteit.

In de begintijd van de vogelwerkgroep stroomden jongeren van de jeugdbonden voor natuurstudie nogal eens door en werden lid. Tegenwoordig is daar niets meer van te merken. In de toekomst kan geprobeerd worden het contact te herstellen met de Jeugdbond

voor Natuur en milieu. Waarom geen samenwerking, die mogelijk voor beide partijen iets oplevert?

Het bekend maken van de mogelijkheid dat de vogelwerkgroep in het gebied tussen Vecht en Eem voor verzorgingshuizen, andere instellingen, organisaties etc. een lezing kan verzorgen, zal nieuwe leden kunnen opleveren en de bekendheid doen toenemen. De lezinghouder zal folders en ander materiaal mee moeten nemen en de aanwezigen kunnen vragen of zij hier belangstelling voor hebben. Desnoods kan op verzoek de voorlichtingskraam komen opdraven.

Met folders over diverse onderwerpen, die de voorlichtingskraam kan liggen of op aanvraag beschikbaar zijn kunnen we ook een breed publiek bereiken. Die folders kunnen ook als pdf via e-mail verstuurd worden. Onderwerpen kunnen bijvoorbeeld de volgende zijn: wintervoeding, katten en vogels en hoe maak ik een tuin extra aantrekkelijk voor vogels.

Voor mensen die geen lid zijn van onze 'vogelclub', maar die wel op de hoogte willen blijven van wat zich op het vogelfront afspeelt, kan een speciale nieuwsbrief gemaakt worden, die zo nu en dan wordt toegestuurd. Voor de vele mensen, die aan de vogelcursus deelnemen, kan het toe toesturen van zo'n nieuwsbrief alsnog aanleiding geven toch maar lid te worden. Zinvol om hier met onze communicatiemensen eens over na te denken!

In niets verschillen vogels meer van mensen dan in de manier waarop ze kunnen bouwen zonder een landschap aan te tasten.

Rober Lynd

Wat zien ik?

Zomer?!

Het is 28 juli, hoogzomer, en de mussen zouden van het dak moeten vallen. Daar is geen sprake van, er staat een stevige wind, om de 5 minuten een bui en het is nauwelijks 17°. Sterker nog, er is geen mus te zien in onze achtertuin, blijkbaar is er tijdens onze afwezigheid afgelopen week een drama voorgevallen, waarschijnlijk met medeweten van de achterbuurkat. Uit gewoonte heb ik toch gevoerd, onder een

metalen rekje zodat de kauwen niet alles, slechts een gedeelte, opeten. Dit is dan vakantie, niks te doen op vogelgebied en in de tuin zitten is er ook niet bij. Saa! Tot ik toch iets zie bewegen: een ringmusje, al weken een trouwe klant, komt eten. Hij of zij heeft waarschijnlijk ergens een nest, geen idee waar, niet onder de pannen zoals de huismussen. Komt soms alleen, soms samen met de huismusjes. Dan zie ik er ineens meer: pa of ma en twee peutertjes, kant-en-klaar met de zwarte wangetjes en de witte ring daaromheen, alleen nog donziger. Dan beide ouders en drie jonkies, de ouders vliegen nog op en neer met voer en laten hun kroost achter in het metalen rekje, de crèche. Weer een bui, de vogeltjes blijven rustig zitten. Nog een kop koffie later, als het weer droog is, tel ik vijf! jonkies die nog gevoerd worden, ze duwen soms pa of ma helemaal omver in hun enthousiasme. Bij de volgende echte stortbui verdwijnen ze in een struik en kan ik eindelijk boodschappen gaan doen. Fijn, zomer!

Hedwig Schoorlemmer

Bidden voor de kost

Sinds kort worden de vogels in mijn tuin weer gevoerd. Een van de attributen voor de wintervoeding is een eenvoudig vogelpindakaashuisje, dat aan een boom is bevestigd. Daarin ligt een pot zoutloze pindakaas met als inhoud pindameel en insecten. Uit het huisje steekt een stokje, waar kleine vogels met het formaat van een mees en dergelijke wel op kunnen zitten, maar grotere niet. Daar hebben enkele soorten vanaf merelgrootte wat op gevonden. Zij gaan bidden voor de kost. Dit gedrag houdt in dat zij op eenzelfde plaats in de lucht

blijven hangen door snelle vleugelslagen te maken en daarbij de staart spreiden. Het bidden, zoals dit wordt genoemd is bekend van sommige soorten roofvogels, uilen, sterns, klauwieren, leeuweriken, ijsvogels en kolibries. Ongetwijfeld vertonen veel meer soorten dit gedrag of zijn hiertoe in staat. Ik heb nu bij de vogelpindakaaspot zowel merels als eksters biddend en tegelijk snackend bezig gezien, iets wat ik niet van ze kende. Gaaien kwamen wel kijken, maar hielden zich afzijdig en foerageerden in het grotere vogelvoederhuis.

Dick A. Jonkers

Vreemde ringmus

Op 3 december meldde Loes dat ze in de voortuin een ringmus had gezien. De volgende dag tijdens de lunch riep ze opeens "daar zit de ringmus". Omdat we slechts een enkele keer een ringmus in de tuin krijgen, pakte ik onmiddellijk mijn fototoestel en schoot wat plaatjes. Toen ik de opnamen bekeek, zei ik tegen Loes dat het een huismus was en toch ook niet. De warmbruine rugtekening, de witte ring die in de nek doorloopt duidde op ringmus, evenals de gele kleur van de snavelbasis. Maar, huismussen hebben 's winters een gele snavel en 's zomers een zwarte. Deze snavel was zwart, de koptekening was bruin met zwarte schedelkap en een witte stip achter het oog. Even op Internet gezocht naar "hybride huismus X ringmus" en daar was als eerste de website van Theo van de Mortel die dit verschijnsel meldde bij hem thuis in Someren (NB) voor de jaren 2010 en 2011. Hij meldt op zijn website dat er drie eerdere meldingen van hybriden tussen deze twee soorten zijn, nl. uit Bergen (NH) in 1959, van Schiermonnikoog in 1989 en uit Aalsmeer in 1990. Het napluisen van de waarnemingen van hybride huismus X ringmus op waarneming.nl levert ongeveer 25 meldingen voor Nederland op. Thijsse benadrukte in zijn beroemde Het Vogeljaar al om goed naar de mussen te kijken en zo blijkt dat hij groot gelijk heeft; het loont de moeite om altijd ook aandachtig naar de "gewoonste" vogels te kijken. Ons spoort deze waarneming aan op te blijven letten of deze halve ringmus ergens vandaan is gekomen waar huis- en ringmus dicht bij elkaar broeden, of dat het toch om een autochtone Huizer gaat.

Paul en Loes van der Poel

Nieuwe uitgaven van de Vogelwerkgroep

Dick A. Jonkers

Tegen het eind van een jaar willen de onderzoekers binnen de Vogelwerkgroep meestal verantwoording afgelegd hebben over wat zij hebben uitgevoerd. Een aantal van hen presenteert dit in de vorm van een verslag in De Korhaan. Anderen -en dat geldt altijd voor degenen die broedvogelinventarisaties hebben uitgevoerd- publiceren hun bevindingen als rapport. In het onderstaande een overzicht van nieuwe uitgaven van in 2015 gehouden broedvogelinventarisaties.

Broedvogels van binnen- en buitendijkse terreinen langs de Eem in 2015.

Met dit rapport is de veertiende verslaglegging over de bovengenoemde eigendommen van Natuurmonumenten gereedgekomen in een reeks die al loopt sinds 2003. Het is een waardevol document voor het broedvogelmonitoringproject (BMP) van Sovon, waarmee populatietrends gevolgd kunnen worden De terreinen waar het om gaat zijn Buitenvaart Noord en Zuid, Zwarte Noord, Bruggematen en Wolkenberg. Gezamenlijk beslaan zij een oppervlakte van 83,5 ha. De som is groter dan het geheel der delen. Dat blijkt als de resultaten van de vijf niet ver van elkaar liggende terreinen worden samengevoegd.

In totaal kwamen 22 verschillende soorten voor. Hiervan staan de zomertaling, slobbeend, grutto en tureluur op de Rode Lijst. Het totale aantal broedparen was 284, met als uitschieters grutto (67), Kievit (57) en meerkoet (34). Door inrichtingsmaatregelen in de Bruggematen en Wolkenberg werden de resultaten daar in negatieve zin beïnvloed. Wellicht werkte dit positief op de resultaten van de Buitenvaart Zuid, waar dit jaar met 18 broedvogelsoorten en 98 territoria de hoogste score werd behaald sinds het begin van de inventarisaties.

Houten, M. van 2015. Resultaten van broedvogelinventarisaties in binnen- en buitendijkse terreinen van Natuurmonumenten langs de rivier de Eem in 2015. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgave 239. 89 blz.

Vogels op een eilandje bij de pier in Huizen in 2015.

Langs de westzijde van de Huizer pier zijn na de wijziging van de haven toegang in 1999-2000 als natuurcompensatie voor grondbroeders vier eilandjes kaal opgeleverd. Deze raakten door de optredende successie en het nalaten van onderhoud begroeid met diverse soorten hoog opschietende planten, waaronder riet, struiken en bomen, waaronder veel wilgen. In januari is het zuidelijkst liggende eilandje door Staatsbosbeheer zo kaal mogelijk gemaakt, waarbij een zandplaats situatie werd nagestreefd. Het is de bedoeling dat de vogelwerkgroep samen met de Werkgroep Landschapsbeheer Nardincklant het onderhoud jaarlijks gaat voortzetten.

Van eind maart tot en met eind juli zijn de aanwezige vogels op het tweewekelijks geteld gedurende een half uur. Op 18 mei was er een bezoek voor het aantal broedparen. De resultaten worden vermeld in het rapport, waarin ook waarnemingen staan, die in dezelfde periode door vogelliefhebbers zijn ingevoerd op waarneming.nl. Laatstgenoemden gaven 57 soorten door. De tellingen van de vogelwerkgroep leden kwam uit op 36 soorten. Alleen van de grauwe gans, kuifeend, wilde eend en bontbekplevier kon worden vastgesteld, dat zij als broedvogel voorkwamen.

Casander, H. 2015. Vogels op het meest zuidelijke eilandje langs de pier in Huizen in 2015. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgave 241. 13 blz.

Inventarisatie Voorland Stichtse Brug

In het voorjaar van 2015 is een broedvogelinventarisatie uitgevoerd van het Voorland Stichtse Brug (Blaricum), dat zich aan weerszijden bevindt van de rijksweg A27. Aanleiding daarvoor vormde het plan van een projectontwikkelaar om in het noordelijk deel van het oostelijk Voorland een jachthaven aan te leggen bij het Gooimeer met een op Scandinavië geïnspireerd vissersdorpje: Blaricum aan Zee.

Het Voorland is eigendom van Staatsbosbeheer. Het is een beschermd gebied en is samen met het Gooi- en Eemmeer een onderdeel van het landelijke Natuurnetwerk Nederland.

Het Natuurnetwerk is een stelsel van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden, dat die beter verbindt met elkaar en met het omringende agrarisch gebied. In de wet is dit verankerd als de Ecologische Hoofdstructuur (EHS).

In het Voorland Stichtse Brug is het voorkomen vastgesteld van 62, verschillende soorten broedvogels. Dat is een opmerkelijk aantal voor een gebied met een oppervlakte van circa 53 hectare. In het noordelijke deel van het westelijk voorland wordt mogelijk een plan gerealiseerd met een jachthaven, onder de projecttitel Blaricum aan Zee. In verband hiermee wordt in dit rapport speciale aandacht geschonken aan het westelijk voorland. Daarom zijn ook resultaten opgenomen van eerder uitgevoerde inventarisaties. In een apart rapport zijn staan alle natuurwaarden vermeld van het westelijk voorland (Bakker 2015) bij de Stichtse Brug. Het bos- en struweelrijke westelijke

deel bevat 36 soorten broedvogels, waarvan er zes op de natio-nale Rode Lijst staan: koekoek, gele kwikstaart, nachtegaal, spotvogel en matkop. Het oostelijke riet- en waterrijke deel, met slechts hier en daar bos- en struweel-groei herbergt 38 soorten met hiervan tien soorten op de Rode Lijst: slob-eend, bontbekplevier, tureluur, visdief, koekoek, nachtegaal, snor, spotvogel, matkop en kneu.

Bij elkaar huist in beide delen 17% van de soorten van de Rode Lijst. Met een goede bescherming en een adequaat beheer blijft hun toekomst gewaarborgd.

Jonkers, D.A. 2015. Broedvogels van het Voorland Stichtse Brug in 2015. Vogelwerk-groep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgave 242. 36 blz.

Goois nestkastonderzoek in 2015.

De omslag van dit rapport wordt ge-sierd met een winterkoning voor een nestkastopening.

Het is een soort die sporadisch in nest-kasten broedt en dan meestal in kasten, die bedoeld zijn voor grauwe vliegenvangers. In de 1783(!) in 35 gebieden door 25 controleurs gemonitorde nest-kasten zijn twee paren van winterko-ningen vastgesteld. In totaal is er door negentien vogelsoorten gebroed in de nestkasten en zij produceerden 11.035 eieren.

Het monnikenwerk voor de productie van het verslag is weer verricht door Ronald Beskers, coördinator van de Werkgroep Nestkastonderzoek. Hij is van plan om zich opnieuw te gaan ves-tigen in zij geliefde Achterhoek en we zullen dus op zoek moeten naar iemand die het omvangrijke werk van zijn be-zigheden over wil nemen. Het is goed om daar nu al op te anticiperen.

Terug naar het verslag. De nestkasten herbergden negentien verschillende holenbroeders. De top vier werd aan-gevoerd door de pimpelmees met 609 eerste legsels, koolmees (531 idem), met daarna op grote afstand boomkle-ver (107 legsels) en bonte vliegenvanger (82 idem). De subtop dobert een heel

stuk lager met bosuil (16), ringmus (15), holenduif (13) en spreeuw (15). Hele-maal onderaan bungelen de overige soorten: roodborst (9), zwarte mees (8), glanskop (7), winterkoning (3), witte kwikstaart (2), gekraagde roodstaart (2). Hekkenluiters waren torenvalk (1), kauw(1) en grote bonte specht (1) en grauwe vliegenvanger (1). Na 35 jaar verscheen opeens een paartje huismus-sen in een nestkast op het Raboes in Eemnes. Degenen die zich willen ver-diepen in details kunnen de pdf van het rapport raadplegen op de website.

Beskers, R. 2015. Goois Nestkast Onderzoek. Vogelwerk-groep Het Gooi e.o., Hilversum. Uitgave 243. 43 blz.

Landgoed Gooilust.

Het is de derde keer dat het landgoed Gooilust integraal is geïnventariseerd. Eerder gebeurt dat op overeenkom-stige wijze in 1973 en 1995, zodat de gegevens van 2015 hiermee vergeleken kunnen worden. Met 55 soorten broed-vogels op 97 ha scoort het buiten goed. hoog. De diversiteit is groot. Een oo-ivaarspaar broedde op een paalnest. Havik en buizerd komen er voor, even-als bos- en kerkuil. Ook groene, grote

bonte en kleine bonte specht huizen er. De grote bonte specht zelfs met 25 paar. Verheugend is ook de aanwezig-heid van drie paren grote lijsters. Zowel vuurgoudhaan als goudhaan zij er ver-tegenwoordigd en dat geldt ook voor de bonte en grauwe vliegenvanger. In de natte sfeer waren o.m. territoria van krakeend, ijsvogel en in het rijke loof-bos glanskop en veel boomklevers. In het droeg bos met naaldbomen waren dat kuifmees en zwarte mees. Put-ter, goudvink en appelvink (11 territo-ria) waren eveneens aanwezig op het buiten. Bij de appelvink viel op dat de meeste territoria zich bevonden in de omgeving van naaldbomen/coniferen. Vergeleken met de vorige inventarisatie werd duidelijk dat de veroudering van het bos enerzijds heeft bijgedragen aan en afname van aantallen en anderzijds aan een toename. Het aantal paren (13) van de nijlgans, van origine een exoot in 2015 en bij vorige inventarisaties nog ontbrekend, is opmerkelijk. Ook dat het aantal paren van kool- en pimpelmees, ondanks het verdwijnen van nestkas-ten nauwelijks veranderd is. Zo bevat het rapport nog vel meer lezenswaar-dige feiten.

Jammer is dat de naam van de auteur

Putter

Bert Roelofs

Appelvinkman

Bert Roelofs

van dit document ontbreekt. Die is door mij na enige zoeken gevonden en toegevoegd bij het onderstaande.

Kijlstra, W. 2015. Broedvogels van Gooilust 2015. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgave 244. 83 blz.

Einde Gooi voor de negende keer geïnventariseerd.

Zicht op een monitoringreeks, dit is het beeld dat ontstaat na het lezen van dit manuscript. Het bevat behalve de resultaten van de broedvogel-inventarisatie van 2015 ook de overzichten van de jaren 1969, 1970, 1971, 1980, 1988, 1989 en 2000. In 2015 zijn op het 150 ha grote landgoed territoria van 23 verschillende broedvogelsoorten gevonden. In de periode 1969-2015 fluctueerde het aantal soorten, op één uitzondering na tussen de 47 en 62 soorten. Hierin is niet de afwijking opgenomen veroorzaakt door negen soorten in de inventarisatie van Sovon 2000, waarbij vraagtekens stonden over hun al dan niet aanwezig zijn. Die kwamen toen wel voor, maar zijn vanwege hun algemene

voorkomen niet geteld.

Aan de in 2015 voorkomende soorten moet de sperwer nog worden toegevoegd. Hiervan bleek later dat er een nest was gevonden. De aangetroffen kerkuil, koekoek en raaf behoren tot de soorten die op de Rode Lijst staan. Interessant is dat de auteurs vier soorten vermelden, die op de Oranje Lijst zijn geplaatst, namelijk grote lijster, kuifmees, spreeuw en zwarte mees. In de meeste rapporten over broedvogelinventarisaties wordt nooit gerept over dit 'early warning system'. Bij vergelijking van de inventarisatiereeks blijken patrijs, fazant, zomertortel, veldleeuwerik, geelgors en ringmus te zijn verdwenen. Ook de Turkse tortel, die vijf jaren achtereen aanwezig was, laat het afweten. Nieuw in 2015 zijn nijlgans, kerkuil, ijsvogel, roodborsttapuit, vuurgoudhaan en raaf. De fluctuaties bij de soorten zijn goed te volgen.

Boer, J. de & Rense, R. 2015. Broedvogels van Einde Gooi in 2015. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgave 246. 36 blz.

Vogels en mensen in Nederland

Dick A. Jonkers

Recent zag een bijzonder boek het licht. Het is het resultaat van een historisch onderzoek van enkele decennia in de periode van 1500-1920 naar de invloed van de mens op vogels door jagen, en bestrijden vogels en bescherming. Het onderzoek mondde uit in een proefschrift dat daarna door de auteur is uitgebracht in eigen beheer. Om de impact aan te tonen is niet alleen de literatuur geraadpleegd - ruim 500 titels- maar zijn ook de talrijke archieven doorgeploegd, zoals in ons onderzoekgebied dat van de het Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, gemeentearchief van Naarden en het archief van Eemland.

Het resultaat van dit monnikenwerk is een indrukwekkend overzicht van wat zich heeft afgespeeld met betrekking tot het onderwerp van deze studie. Niet alleen de pluizers, onder de lezers, maar ook meer algemeen geïnteresseerden kunnen hun hart ophalen. Het aantal onderwerpen is overweldigend. Zo komen onder meer zwanendriften, reigerieën, valkenjacht, eieren rapen en de kraaienschouw aan de orde. Wie iets

wil weten over een soort of een ander onderwerp, doet er goed aan het boek hierop te scannen, door de veelheid aan gegevens die het bevat. De voorplaat van het boek trekt meteen al de aandacht en roept vragen op. Achter een jager met een snaphaan (een lang jachtgeweer) liggen een bemachtigde bosuil en een grutto! Oude prenten in zwart-wit en enkele jachtstillevens in kleur verluchtigen het geheel. Hoe grondig de auteur te werk is gegaan, blijkt uit de geraadpleegde literatuur, waarin de vrijwel onbekende publicatie over oud-Hollandse vogelnamen van ons oud-lid Liske Rynja uit 1983 is opgenomen.

Wat het gebied tussen Vecht en Eem aangaat wordt gemeld dat aan het begin van de twintigste eeuw in Eemland met netten honderden kemphanen werden gevangen m. Tot 1966 werden aalscholvers bestreden in het Naardermeer, omdat zij schade zouden toebrengen aan de visstand in het Naardermeer! In de periode 1761- 1771 was het bij de eendenkooi van de Horstermeer verplicht bemachtigde watersnippen aan te

bieden bij de verhuurder. De prijs was 12 cent per stuk.

De conclusie van deze publicatie is, dat de invloed van de mens door jagen en bestrijden in de afgelopen twee eeuwen zeer nadelig is geweest voor de avifauna. In dit boek is dit onderzocht voor hoenders, in kolonies broedende moerasvogels en weidevogels.

Projectgroep Ornithologisch Erfgoed

Frank de Miranda

Wat willen we

Ornithologisch Erfgoed werkt onder de paraplu van de Avifaunistische Kring Nederland en stelt zich ten doel om bedreigde ornithologische archieven op te sporen, te beschrijven en veilig te stellen. De nadruk ligt op archieven, veelal vogeldagboeken, van amateurornithologen uit de periode vóór 1970.

Ornithologisch erfgoed

De werkgroep Ornithologisch erfgoed, in 2013 van start gegaan, is een activiteit van de AKN, sectie van de Nederlandse Ornithologische Unie. In Ornithologisch Erfgoed is een vaste kern van ruim tien deskundige vrijwilligers actief. Er wordt samengewerkt met Vogelbescherming Nederland, de Heimans en Thijsse Stichting, Sovon Vogelonderzoek Nederland en Naturalis. Bij deze organisaties zijn we te gast tijdens overleg- en werksessies, ze bieden depotruimte of ondersteuning bij archivering en website. Financiële ondersteuning is verkregen van het Prins Bernard Cultuurfonds, het IJsvogelfonds en van de Nederlandse Ornithologische Unie.

75 ornithologische archieven

In twee jaar tijd zijn door toedoen van Ornithologisch Erfgoed 75 belangrijk geachte archieven opgespoord en mede ook veiliggesteld. Dertien zijn

er, vaak voorzien van een inhoudsbeschrijving, opgenomen in een publieke archiefinstelling en 23 zijn bewerking, zie de tabel hiernaast. De overige in behandeling zijnde archieven bevinden zich in de fase van oriëntering en acquisitie, 33 stuks. En van de rest is de behandeling gestopt of uitgesteld.

Criteria voor waardebeoordeling en selectie

Naast de algemene criteria zoals inhoudelijke informatiewaarde, behoud van samenhang en context, herkomstgebied in Nederland en specifieke criteria zoals de ornithologische reputatie van de primaire verzamelaar, hanteert Ornithologisch erfgoed vijf selectiecriteria:

- Historisch-ornithologische waarde, met prioriteit aan de periode voor 1970
- Waarde in toekomstig onderzoek, of voor inzicht in afgesloten onderzoek
- Iconografische waarde van tekeningen, foto- en filmcollecties die zicht geven in het voorkomen, de habitat en broedbiologie van vogelsoorten
- Biografisch-ornithologische waarde, door inzicht in de ornithologische levenswandel van personen
- Unicititeit en onvervangbaarheid, bijvoorbeeld bij zeldzame boeken of tijdschriftenreeksen

Voortgang

Ervaring en resultaten in de afgelopen paar jaar vormen de basis voor een structureel meerjarenplan. Daarin versterken we de aandacht voor samenwerking met archiefinstellingen en voor regionalisering. Digitalisering zal ook een belangrijke plaats gaan innemen. Er blijft behoefte aan nieuwe deelnemers. Ingaande 2016 wordt gestart met een nieuw deelproject gericht op de voormalige Nederlandse Koloniën.

Voor informatie of belangstelling voor deelname wordt verwezen naar de website ornithologisch.erfgoed.nl.

Of neem contact op met Frank de Miranda, 06 57557047. Ook Paul Keuning is één van de actieve werkgroep-leden, die meewerkt aan deze club.

Deze tekst schreef Frank de Miranda voor de folder van de projectgroep. Paul Keuning levert een bescheiden bijdrage aan de werkgroep – momenteel wordt het archief van Jaap Taapken veilig gesteld en gedigitaliseerd. Hiervoor is budget beschikbaar gesteld door het Dineke Sluyters Vogelfonds.

Bronnen:

De Kruisbek jrg. 57 (3) juni 2014 orgaan van de Vogelwacht Utrecht. Gerard Ouweneel 'Wees zuinig op de oude vogeldagboeken' - samengevat in De Korhaan jrg. 48 (4) 2014 op pag. 154 & 155

Eiland 'De Visdief'

Beheer op De Visdief: een impressie

Jan Loggen, tekst en foto's

Op zaterdag 28 november heeft de Werkgroep Landschapsbeheer Nardinclant onderhoud gepleegd op het eiland 'De Visdief'. Dit was noodzakelijk, omdat het oorspronkelijk kale eiland vrijwel volledig begroeid was geraakt, vooral door wigenstruweel. Met een boot zijn we vanaf het gemaal Gooyergracht bij Eemnes naar De Visdief gevaren. Samen met de Zwarte Stern, Dwergstern en Natte Hond vormt dit een eilandengroep. Het laatste genoemde eiland bestaat uit twee zandplaten, de overige eilanden worden omsloten door een stenen dijk. Het gebied als geheel staat officieus bekend onder de naam Natte Hond.

De eilanden zijn in 2005 aangelegd en zijn bedoeld als broed- en foerageergebieden voor wad- en watervogels.

Boom- en struikgroei op de eilandjes zorgt voor minder broedgelegenheid voor grondbroeders. Tot de broedvogels behoren onder meer kleine mantelmeeuw, lepelaar, krakeend en brandgans.

We hadden geluk met het weer, het was droog. Op het water op het was vrij rustig op de heenweg, in tegenstelling tot de situatie op terugweg. Toen wakkerde de wind aan en begon de boot vol te lopen met water.

De dag is uitstekend verlopen. Er is veel werk verzet. Jonge wilgen en berken zijn met de steeks chop verwijderd. Grote exemplaren zijn afgezaagd. Al het tak- en boomhout is op ruggen gelegd aan de randen van het eiland. De bedoeling is dat deze bossen met hout worden afgevoerd, om verruiging van het eiland te voorkomen.

Hopelijk vormt deze dag een aanzet om actief het beheer op de eilanden te gaan

voeren. De eilandengroep vormt door zijn ligging in het Eemmeer een veilige plaats voor grondbroeders, zoals de lepelaar. Daarnaast maakt het onderdeel uit van een Natura 2000 gebied, dat recht geeft op een zekere beschermde status.

Op onze website www.nardinclant.nl zijn meer foto's bekijken. Daar worden ook onze werkdagen op aangekondigd. Meer info is te onze website. Alle hulp is welkom.

Het struweel is er bijna af.

Op de terugweg.

TE KOOP

Nieuwe, volledige serie met alle vogels van de wereld 'Vogels Wereldwijd', verzameld in vier mappen. Uitgever Edition Atlas. Nieuwprijs over de duizend euro. Vraagprijs nu €350,-
Info F. Landman mail femmylandman@casema.nl

MET DE VWG TELESCOOP OP STAP?

Onze vogelwerkgroep heeft twee telescopen, voor ondersteuning van alle verenigingsactiviteiten. Ze zijn aangeschaft dankzij het Dineke Sluyter Vogel-fonds. Ze worden vooral dankbaar gebruikt tijdens de excursies.

Het is mogelijk om één van deze telescopen ook privé te gebruiken voor vogelobservaties.

Daarbij gelden de volgende spelregels:

alleen voor leden van de VWG;

als er geen gebruik voor de VWG nodig is;

maximale termijn is één week;

het lid zorgt er goed voor en neemt de verantwoordelijkheid voor verlies en ongelukken;

het lid doet ongeacht de duur een donatie aan de VWG van € 15 (per bank aan de penningmeester).

In alle gevallen geldt: het is een gunst, geen recht.

Informatie bij Wouter Rohde, w.rohde@xs4all.nl

2016 JAAR VAN DE KIEVIT

Niet alleen door Vogelbescherming Nederland, maar ook door onze Vogelwerkgroep is dit jaar de kievit uitgeroepen tot vogel van het jaar. Door de veranderde inrichting van de graslanden kan de kievit moeilijk meer bij zijn geliefde wormen komen. Het aantal broedende kieviten neemt in rap tempo af, wel met 5 procent per jaar. Tijd voor analyse en daarna de juiste maatregelen.

In dit jaar willen we nauwkeurig te weten komen waar groepen kieviten in ons werkgebied zich ophouden. Geef dat door aan . . .

In de week van 14 t/m 22 mei zullen we op verschillende manieren extra de aandacht vestigen op de kievit. Hou de Nieuwsbrief in de gaten.

TER OVERNAME:

Vogelplaten (à la Audubon), 30 schitterende vogelplaten in een hard kartonnen map Ook mooi om in te lijsten + 50 jaar oud.

Boek met ingeplakte vogelplaten, 175 stuks.

Prachtige kleuren. Prachtige kleuren.

Prijs voor beide aanbiedingen NOTK. Ik wil wel graag dat het bij een echte vogellief-hebber terecht komt. In te zien in Bussum. Belangstelling?

Stuur een mail naar cootje1952@hotmail.com

DOE MEE MET HET DIGITALISEREN VAN DE WAARNEMINGS- KAARTJES

Sinds het najaar 2014 is er binnen de vogelwerk-groep een groep enthousiaste vrijwilligers bezig om het papieren archief van VWG Het Gooi op gooi.waarneming.nl in te voeren.

Dit heeft al een fantastisch historisch overzicht opgeleverd van alle vogels die door de jaren heen waargenomen zijn in 't Gooi. Heel nuttig, ook bij het schrijven van artikelen voor De Korhaan!

Maar we zijn er nog niet. Wil je helpen invoeren, neem dan contact op met Folkert de Boer (fk.deboer@gmail.com) of Huub Casander (huubcasander@gmail.com). Zij zorgen dan dat je een kist(je) met papieren waarnemingen krijgt en aan de slag kunt! Een handleiding is te vinden op de website van de VWG.

Vroege Vogels Natuurfotografencode

Hilde Veenstra

Natuurfotograaf Antje van Slooten

Natuurfotografie

Paul vd Poel

Vara's Vroege Vogels heeft een code voor natuurfotografie gepresenteerd. Deze gedragsregels zijn gemaakt om verstoring in de natuur door het fotograferen te voorkomen.

Met de opkomst van digitale fotografie is er een sterke groei van het aantal mensen dat de lenzen op de natuur richt. Vroege Vogels ontvangt via haar website jaarlijks tienduizenden natuurfoto's en daar zijn te vaak plaatjes bij, die niet door de beugel kunnen. Natuurfotografen die vlinders in de koelkast stoppen, kikkers vastplakken, kroketten voeren aan vosjes, planten vertrappen, in bomen klimmen om dichtbij nesten te komen: alles lijkt te moeten kunnen voor de mooiste foto.

Vroege Vogels wil niet alleen afkeuring uitspreken maar ook een eenvoudig reglement aanbieden om misstanden te voorkomen, dus heeft Vroege Vogels een lijst van tien regels gemaakt, waar natuur-liefhebbende fotografen en filmers zich aan zouden moeten houden.

1. Fotografeer dieren en planten alleen in hun leefomgeving
2. Vang of verontrust geen dieren
3. Bied geen voedsel aan speciaal voor de foto
4. Fotografeer alleen nesten, als dit de dieren niet verstoort
5. Houd een gepaste afstand bij het fotograferen
6. Verdiep je in de natuur en de ecologie van de soorten
7. Natuurfoto's zijn niet geënceneerd en gemanipuleerd
8. Wees een goede natuurgast en beschadig geen natuur
9. Betreed geen verboden terrein
10. Laat geen afval achter

Deze code heeft tot doel natuur-vriendelijke en verantwoorde fotografie te stimuleren. Waar mogelijk samen met gelijkgezinde organisaties. Tot dusverre bestaat er een heel woud aan codes: iedereen die op dit gebied opereert hanteert eigen regels. Vroege Vogels probeert met deze code eenheid te scheppen. Zodat het voor amateur en professional duidelijker wordt waaraan men zich moet houden.

De redactie van De Korhaan onderschrijft de Vroege Vogels Natuurfotografencode.

De bunker

Bé Wolff

Goudplevieren en een bunker

Dick A. Jonkers

Onlangs werd ik benaderd door Juun de Boer, die bezig was met het digitaliseren van waarnemings-kaartjes uit het archief van de Vogelwerkgroep. Hij had meldingen van goudplevieren uit Eemland, die afkomstig waren van een zeker Wolff, met als waarnemingsplaats 'de bunker'. Wat was dat voor iemand en in welke polder waren die goudplevieren gezien? Of ik wat meer duidelijkheid kon verschaffen. Hoe zo een bunker in de Eempolders. Zo'n bouwsel was daar nergens te vinden.

Een speurtocht werd door mij ondernomen, te beginnen bij de waarnemer. Bé (A.B.H.) Wolff (27-08-1917) was voor mij geen onbekende naam. Toen ik mij 1966 in het Gooi vestigde, hoorde ik die na korte tijd geregeld voorbij komen. Wolff was een nauwgezet waarnemer, die veel van de vogels heeft vastgelegd die hij signaleerde. Hij zwierf vaak langs de kust van de voormalige Zuiderzee en door de aangrenzende polders. Met zijn

dagboeken begon hij in 1935. Hij was toen achttien jaar en die eindigden in 1983. Er is dankbaar gebruik gemaakt van zijn aantekeningen voor ons boek 'Vogels tussen Vecht en Eem'. In dit boek staat bij de beschrijving van de goudplevier nergens iets van zijn hand dat verwijst naar de bunker. Niet zo vreemd, want in de regio Eemland hielden zich vroeger zeer veel goudplevieren op. Wellicht bood het bouwsel een goed uitzicht over de omgeving.

Waar lag die bunker nu eigenlijk? Dank zij de hulp van Frans Ruyter van de Historisch Kring Blaricum kwam ik daar achter.

De bunker stond aan de oude kustlijn van de voormalige Zuiderzee, die toen al IJsselmeer heette. De precieze plek waar was iets oostelijk van de huidige oprit van de brug over het Gooi-/Eemmeer van de A27, wat lager dan de plek, waar de Gooi- en Eemmerdijk in elkaar overgaan bij de polder De

Kampen. De bunker was een overblijfsel uit de Tweede Wereldoorlog en in gebruik als observatie-post van de Duitse krijgsmacht voor schiet-oefeningen. Op topografische kaarten is hij als militaire object nooit aangegeven geweest. Daarna raakte de bunker in onbruik. Eind jaren zestig van de vorige eeuw waren de bunker en omgeving o.a. een excursiedoel voor leden van de Katholieke Jeugdorganisatie voor Natuurstudie.

In 1970 begon de Blaricumse kunstenaar, maker van de Ergooiersboom zijn eigen atelier in de bunker van de polder de Oostermeent, zoals die toen werd aangeduid. De bunker vond een roemloos einde tijdens de aanleg van de A27 begin jaren tachtig van de vorige eeuw toen hij werd opgeblazen.

Naar grote aantallen goudplevieren hoef je tegenwoordig niet meer op zoek te gaan in de polder De Kampen.

Excursie

Uitzicht

Hilde Veenstra

Nijkerkernauw, zondag 10 januari

Kitty Dehue

Het was al weer de derde activiteit van de VWG in de frisse start van het nieuwe jaar.

Bij het krieken van de dag (07.00u.) zag de lucht er nog egaal grijs uit. Het had in de nacht duidelijk veel geregend. Het KNMI had toch..... een droge dag beloofd met zelfs ook nog kans op even zon.

Dat pakte gelukkig nog veel gunstiger uit. Vrijwel de hele dag zon met helaas ook een stevig koud windje.

Aangekomen bij het Nijkerkernauw slopen we ons aan bij een groepje dat daar al rechtstreeks naar toe was gereden.

Met de zon in de rug hadden we prachtig zicht op het meer.

Een grote groep goudplevieren gaf daar een wervelende show weg.

Voortdurend vlogen ze in dichte groepen, letterlijk zwenkend voor onze neus. Daarbij ontstond een prachtig spel/afwisseling tussen hun donkere en oplichtende witte kant. De zon maakt het plaatje helemaal af. De goudplevieren kregen er geen genoeg van, keerden steeds weer terug Dit fascinerende beeld blijft vast op het netvlies van de vogelaars staan.

De Kieviten waren ook in grote getalen aanwezig. Zij cirkelden voortdurend boven het meer en af en toe was daar tussen nog een klein groepje goudplevieren zichtbaar.

Ook omgekeerd (veel goudplevieren/ paar Kieviten) kwam dit beeld voor.

Verder dobberden op het water grote groepen smienten, kuifeendjes en hier en daar wat futen in winterkleed. Achter een rij stenen werden nog 2 pijlstaarten ontdekt en op flinke afstand het eerste nonnetje.

Deze zagen we later op de ochtend nog wel een keer of acht, zowel mannetjes met hun fijne, zwarte tekening als vrouwtjes (bruin voorhoofd).

Nog een kleine witte zwaan gezien!; was het geel op zijn snavel nu wel/niet voldoende zichtbaar.....?

Na een tijdje schoven we even op naar een ander plekje langs het meer.

Excursieleiders Antje en Huub hoopten, dat we daar kemphanen zouden zien. Zij waren bewust de dinsdag voor de excursie op onderzoek gegaan en hadden toch echt behoorlijk wat kemphanen gespot, maar ja..... deze lieten zich toch echt niet zien. Dodaars echter wel.

Nog even een koffie pauze, weer een korte tussenstop en daarna door naar het gemaal.

Bij het gemaal hoorden we al direct het geluid van de wulpen. Zij zaten achter een hele lange horizontale rij smienten. Ver weg, nog zichtbaar eveneens een eindeloze horizontale "ketting" ganzen. Bij het gemaal werden weer nonnetjes gesignaleerd. En deze zaten nu relatief dichtbij; dus goed zichtbaar nu de bruine kop van het vrouwtje en de mooie tekening van het mannetje.

Brilduikers met hun grote kop en witte gezichtsvlek doken op en onder. Zij waren ook al eerder (ver weg) gesignaleerd in de ochtend, maar deze waren gewoon met verrekijker goed te zien.

Het mannetje grote zaagbek met zijn mooie rode snavel kon heel goed in de telescoop worden waargenomen.

Kortom: het was een heerlijke zonnige dag met prachtige waarnemingen. En met het zicht (vanuit de auto) op een torenvalkje op de terugweg, werd de excursie beëindigd.

Antje en Huub bedankt weer voor deze boeiende zondagochtend.

Programma

Opgesteld door Wouter Rohde

Veranderingen worden aangegeven op de website en /of via de digitale nieuwsbrief

Check vooraf de website AUB ! Het programma op de website is leidend ten opzichte van onderstaand programma.

Woensdag 24 februari

Fotogroep: Vogels en landschappen in het Gooi

Infoschuur, 20.00 uur

Als voorbereiding op de geplande expositie in 2017 is het thema van deze avond foto's van vogels en bijbehorende Gooise landschappen. Iedereen is welkom, s.v.p. van tevoren melden als je foto's wilt laten zien via fotografie@vwggooi.nl

Zondag 28 februari

Waterleidingplas Loenderveen o.l.v. Piet Spoorenberg en Wouter Rohde.

Start: 10.00 uur verzamelen vóór het hek aan de Bloklaan nr. 5.

De Waterleidingplas (Loenderveen) wordt door de VWG elk jaar geteld voor de broedvogels en 's winters op waterwild. In deze tijd van het jaar is het dan ook een rustgebied voor talloze watervogels. We bieden de gelegenheid in dit anders niet toegankelijke gebied een ronde (5 km) te lopen over de dijk rondom de plas. Zo rond 13.30 zijn we klaar. Vooraf aanmelden verplicht, maximum aantal deelnemers is 25.

Zondag 13 maart

Zeeland: zeevogels en meer o.l.v. Wouter Rohde.

Vertrektijd: 7.00 uur vanaf NS Bussum-Zuid

Goeree-Overflakkee en Schouwen-Duiveland zijn ons doel. Met als hoogtepunt: over zee turen aan de Brouwersdam. Op één dag de verschillen tussen kuifduiker en geoorde fuut in winterkleed zien? Ga dan mee en geniet ook van de rotgans, roodkeelduiker, zwarte zee-eend en grijze zeehond.

Donderdag 17 maart

ALV en lezing

Infoschuur, 20.00 uur

ALV met o.a. jaarverslag en jaarrekening. Daarna een lezing van Ronald Beskers. Al zo'n 50 jaar worden er nestkasten opgehangen in het Gooi. Van het begin af aan is Ronald Beskers hier bij betrokken geweest. Vele jaren heeft hij het nestkastenwerk gecoördineerd. Nu stopt hij er mee. Vanavond neemt Ronald ons mee in de ins en outs van het nestkastenwerk. Komt allen !

Woensdag 23 maart

Fotobewerking workshop - van bestand naar foto

Infoschuur, 20.00 uur

Op deze avond gaan we foto's bewerken in groepjes. Als je een laptop met fotobewerkingssoftware hebt, breng die dan mee en laat dat s.v.p. van tevoren weten via fotografie@vwggooi.nl

Maandag 28 maart

Excursie Zwarte Berg o.l.v. Izaak Hilhorst en Piet Spoorenberg.

Vertrektijd: 7.15 uur vanaf de Parkeerplaats achter Restaurant de Rading, Noodweg. Ochtendwandeling, op zoek naar de Boom-leeuwerik. Begin 2e paasdag met een mooie wandeling!

Zaterdag 9 april

Vogelzang Hilverbeek o.l.v. Koos Koopmans.

Vertrektijd: 6.00 uur vanaf de P-plaats Hilverbeek, Leeuwenlaan 1

In het bos is de vogelzang weer losgebarsten. Vroeg op dus, om te oefenen en te genieten. Rond 10.00 uur zijn we weer terug.

Zondag 17 april 2016

Kroondomeinen, Veluwe o.l.v. Frank van de Weijer en Huub Casander.

Vertrektijd: 5.45 uur vanaf NS Bussum-Zuid

Lange wandeling in de uitgestrekte wouden van de Kroon-domeinen Het Loo.

Ver weg van de hectische Randstad vind je hier nog enige rust en volop plek om urenlang te dwalen. Het is een omgeving voor bosvogels, diverse spechten, kruisbekken, geelgors, boompieper en appelvinken. Gaaien laten hier regelmatig hun mysterieuze zang horen. De bomen staan in blad. Nu komt het aan op het gehoor. Het blijft altijd een verassing wat je te zien krijgt. Voor de gelukkigen is er misschien een glimp op te vangen van het grootwild dat hier zich in de vroege uren laat zien als je hééééé stil bent. We zijn omstreeks 15.30 weer terug.

Woensdag 20 april

Mijn favoriete vogelfotografie-plek buiten Nederland

Infoschuur, 20.00 uur

Het doel van deze avond is om foto's te delen van je favoriete vogel fotografie plek buiten Nederland. Naast foto's van vogels zijn foto's van landschappen ook welkom.

Iedereen is welkom, s.v.p. van tevoren melden als je foto's wilt laten zien via fotografie@vwggooi.nl

Vrijdag 22 – 24 april

Voorjaarsweekend Havelte

Dit voorjaarsweekend gaan we naar Havelte, op de grens van Drenthe met Overijssel. Het ligt centraal tussen de rietlanden en petgaten van de Wieden, de ruimte en rust van het Dwingelderveld, en het unieke biotoop van het Fochteloërveen. Alle drie deze gebieden gaan we bezoeken. Een bezoek aan de unieke kijkhut van Diependal zullen we ook zeker niet over-slaan. We gaan - net als in 2015 - alleen mooie (dag- en dagdeel-) wandelingen maken, de fiets laten we thuis.

In het Hunehuis hebben we drieper-soons- en enkele twee persoonskamers. Er is plaats voor max. 33 deelnemers. Inschrijven kan vanaf 1 februari via de website, dan is ook de deelnameprijs bekend. Wil je al een plaats reserveren? Meld je vast aan per email.

VWG excursie Diepholz

Hilde Veenstra

Woensdag 27 april

Kennemerduinen, nachtegalenzang o.l.v. Margreet Bijpost.

Vertrektijd: 5.00 uur vanaf NS Bussum-Zuid

Heel vroeg op maar dat is de moeite waard: we horen de nachtegalen zeker en met een beetje geluk zien we ze ook. We wandelen 9 kilometer door de duinen en nemen flink de tijd om onderweg vogels te kijken. Halverwege drinken we wat bij restaurant Parnasia aan Zee. Op de terugweg gaat de route langs het vogelmeer, met vogel

kijkhut. Neem ook zelf wat eten en drinken mee voor een tussenstop in de duinen. We zijn om 14.00 uur weer terug in Bussum-Zuid. De excursieleider, Margreet Bijpost, wacht ons op in Overveen. Route: Ga naar (stel navigatie in op) Zeeweg 3, Overveen. Dat is een restaurant bij een rotonde. Van daaruit neem je de rotonde driekwart (=richting Aerdenhout). Na de rotonde meteen (na 30 meter) rechtsaf en weer rechts het parkeerterrein op.

Zaterdag 14 t/m 21 mei

Nationale Vogelweek

We gaan diverse openbare excursies organiseren via Vogelbescherming Nederland.

Zaterdag 14 mei

Bargerveen, o.l.v. Dick Jonkers.

Vertrektijd: 5.00 uur vanaf NS Bussum-Zuid

De hele dag wandelen in dit uitgestrekte hoogveengebied, met klapekster, wielewaal, geoorde fuut, grasmus en braamsluiper.

Maandag 16 mei

Zouweboezem wandelexcursie o.l.v. Izaak Hilhorst,

Vertrektijd: 5.30 uur vanaf NS Bussum-Zuid; rond 12:00 terug

Op 2e Pinksterdag gaan we naar dit spannende moerasgebied. In dit eldorado voor (beginnende) vogelaars zingen riet- en moerasvogels direct voor je neus. De grootste broedkolonie purperreigers!

Maandag 30 mei – 6 juni

Buitenlandse reis Bulgarije en Griekenland

Inschrijven is niet meer mogelijk.

Zaterdag 11 juni

Groene Jonker en Wavershoek

o.l.v. Antje van Slooten en Peter Jansen. Vertrektijd: 7.00 uur vanaf NS Bussum-Zuid

Twee mooie gebieden waar we een rondwandeling gaan maken. Rietvogels en watervogels overal.

Zaterdag 18 juni

Oppad en Kromme Rade o.l.v. Frank vd Weijer en Izaak Hilhorst.

Vertrektijd: 5.30 uur vanaf het begin van de Kromme Rade aan het Moleneind. Een prachtige rondwandeling langs Hollandse wateren. We zullen ogen en vooral oren te kort gaan komen.

Vrijdag 24 juni

Leusderheide: nachtzwaluw en houtsnip o.l.v. Kees Tegelberg.

Vertrektijd: 20.45 uur vanaf NS Bussum-Zuid.

Elk jaar weer is het enerverend om stil te staan (in twee betekenissen) tot je de sonore ratel van de nachtzwaluw in de verte hoort. En intussen komt regelmatig de houtsnip langs de bosrand vliegen. Spektakel zonder kabaal, natuur in optima forma.

Hou de website in de gaten, bij slecht weer gaat het niet door.

Vrijdag 1 juli

Westbroekse Zodden o.l.v. Hedwig Schoorlemmer en Margreet Bijpost.

Vertrektijd: 19.00 uur van NS Hollandse Rading.

Dit moerasbos en de aangrenzende weilanden zijn goed voor een grote variëteit aan water- en rietvogels. Een heerlijke avondwandeling met volop vogels en natuur. Om 22.00 uur zijn we weer terug.

Excursies, voorwaarden deelname

De in het programma aangekondigde excursies zijn, tenzij uitdrukkelijk anders vermeld, bedoeld voor leden en huisgenootleden van de Vogelwerkgroep. Aanmelding vooraf is niet nodig, tenzij dit expliciet is aangegeven. Het meenemen van introducés ter kennismaking met de activiteiten van de Vogelwerkgroep is alleen toegestaan nadat de coördinator van de subgroep Excursies hiervoor toestemming heeft gegeven. U wordt dringend verzocht geen kleine kinderen en geen honden mee te nemen.

Een excursie binnen ons werkgebied vertrekt vanaf de plaats c.q. het natuurgebied waar deze wordt gehouden. De juiste plaats staat in het programma vermeld.

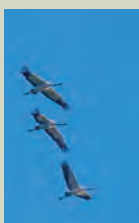
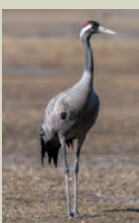
Bij excursies buiten ons werkgebied wordt vertrokken vanaf NS-station Bussum Zuid (aan de zijde van het Bastion Hotel), tenzij anders vermeld. Er wordt gestreefd naar het gebruik van zo min mogelijk auto's. Leden die niet over een auto beschikken kunnen vanaf dit verzamelpunt meerijden. Het is gebruikelijk dat de autokosten met de eigenaar/berijder worden verrekend. Van deelnemers aan de excursie wordt verwacht dat zij vóór de aangegeven tijd aanwezig te zijn, zodat op tijd vertrokken kan worden.

In principe gaan excursies altijd door. In sporadische gevallen (bijvoorbeeld als gevolg van extreme weersomstandigheden) vervalt een excursie of wordt deze doorgeschoven naar een andere datum. Wijzigingen op korte termijn worden (tot een dag voor de excursie) in het programma op onze website www.vwggooi.nl vermeld. Het programma op de website is leidend ten opzichte het programma in De Korhaan.

Weekends en excursies waarvoor betaald moet worden.

Indien betaald moet worden voor een excursie of voor een excursieweekend dienen de deelnamekosten altijd

volledig te worden betaald. Bij de aankondiging wordt een datum genoemd waarvoor betaling dient te hebben plaatsgevonden. De volgende annuleringsregeling is van toepassing. Bij afmelding tot 4 weken voor het begin van een weekend of excursie waarvoor betaald moet worden, wordt 75% terugbetaald, bij 3 weken 50% en bij 2 weken 25% en bij 1 week 0%.

De foto op de achterkant is van Hilde Veenstra:

In 2014 kwamen er enorme aantallen kraanvogels pleisteren in de omgeving van Diepholz. Tijdens de eerste dagen van November werd het weer prachtig, met strak blauwe luchten. Ik heb toen 2 dagen rondgezworven bij de plekken waar de kraanvogels overdag fourageerden. Er werd vaak roepend heen en weer gevlogen en vanuit mijn auto had ik prachtig zicht op wat er gebeurde. Ik vond het heel indrukwekkend.

Foto voorkant: Koen Frantzen, zie colofon

Ontvangen Literatuur

Regenwormen tellen

Jeroen Onrust

Een duik in de tijdschriften:

Paul Keuning

Samenstelling: Paul Keuning, een persoonlijk gekleurde selectie uit de vogeltijdschriften

Vergrijzing - Jeroen Onrust

Het bijzondere van belangstelling hebben voor vogels is, dat er altijd weer wat nieuws te leren valt. Een artikel waar ik echt wijzer van werd kwam ik tegen in 'Vanellus', het blad van de gezamenlijke vogelwachten in Friesland. Jeroen Onrust, promovendus aan de RUG in Groningen, onderzocht het eetgedrag van kievieten en grutto's en ontdekte daarbij opvallende verschillen.

'Vergrijzing' van het weiland speelt de kievit parten. Dit artikel is de samenvatting van een promotie-onderzoek door de auteur: Jeroen Onrust. Uit: Vanellus, het verenigingsblad van de BFVW jaargang 86, nr. 5

In koude, droge winters heeft de kievit

echt moeite om zijn kostje bij elkaar te zoeken. Het vroege voorjaar van 2013 was daar een voorbeeld van. En professor K.H. Voous meldde al in Het Vogeljaar van 1960 (6) dat hij in de nazomer van 1959, toen het ook schraal en droog was, graatmagere kieviten vond. Kieviten probeerden toen in de woonwijken en op voetbalvelden toch nog voldoende wormen bij elkaar te scharrelen. Want wormen vormen zowel voor de kievit als voor de grutto het stapelvoedsel.

Wist u dat er wel zes soorten regenwormen voorkomen in Nederland? Misschien een leuk weetje, maar een zaak van leven of dood als je van de regenwormen moet leven, zoals dat geldt voor kieviten en grutto's. Met name de vangbaarheid is een doorslaggevend item. De zes soorten kan je verdelen in soorten met grijze en met een rode

huid. De grijze regenwormen, de worm die wij meestal zien na een regenbui, maakt horizontale gangen waarbij ze klein organisch materiaal verteren. Daarnaast leeft in hetzelfde weiland de rode regenworm. Zij pendelen 's nachts van de oppervlakte naar soms wel 10cm diepte, waarbij ze grof organisch materiaal mee de grond inslepen.

Het is een open deur wanneer de auteur constateert dat er verschil is in snavellengte bij deze twee soorten weidevogels. Bij het foerageren is dit wel een belangrijk gegeven. Want de grutto steekt zijn snavel diep in de grond en vangt op de tast wormen, om het even of dat nu grijze, of rode regenwormen zijn. Voorwaarde voor de grutto is dat de grond niet zo uitgedroogd en hard wordt, dat hij er met zijn snavel niet meer door komt. In die omstandigheid kruipen de regenwormen dieper de grond in, want

hun huid moet vochtig blijven om zuurstof door te kunnen laten. Het is een jaarlijks terugkerend probleem dat de grond zo droog wordt, dat de bovenste tien cm helemaal verandert in hard gebakken klei. De wormen, waar onze weilanden rijkelijk van voorzien zijn, zitten dan nog dieper in de grond, en zijn dan tijdelijk ook voor de grutto onbereikbaar. In zo'n droogteperiode zijn de wormen niet meer actief, ze komen dan dus ook niet meer aan de oppervlakte.

De kievit eet vooral op zicht en doet dit 's nachts, want als het donker is komen de rode soorten aan de oppervlakte. Voor zijn doctoraalscriptie was één van de onderzoeken die auteur Jeroen Onrust deed, bepalen hoeveel rode regenwormen er in het weiland zijn. Daarvoor moest er 's nachts geteld worden. In het voorjaar van 2013 om werden om de twee weken vijf verschillende graslanden onderzocht. Dat deed hij lig-

gend op zijn buik op een vierwielig karretje, wat met de voeten voortbewogen werd. Met een hoofdlamp werd zo het aantal rode regenwormen geteld.

De kievit heeft om te beginnen al drie nadelen: om te beginnen eet hij hoofdzakelijk 's nachts, waarbij het in de zomer maar 5 à 6 uur donker is; ten tweede eet hij alleen de wormen die aan de oppervlakte komen, want hij pakt wormen op het zicht. Tel daarbij het derde nadeel op, namelijk dat de verhouding rode en grijze regenwormen in onze goed bemeste raaigrasmonocultuur weilanden 1 op 4 is. Zo wordt in een aanhoudende droogteperiode de voedselschaarste voor de kievit evident.

Conclusie: In het droge voorjaar van 2013 kwam de kwetsbaarheid van de zichtjager goed aan het licht. In de Nederlandse weilanden zijn regenwormen in hoge dichtheden aanwezig. De kievit heeft alleen het probleem dat die wor-

men voor hem ongrijpbaar in de grond zitten. Het punt dat het stapelvoedsel onbereikbaar wordt, is voor de kievit eerder bereikt dan bij de grutto. De grutto kan langer op de tast doordringen in de grond. Maar bij uitzonderlijke droogte krijgt ook hij het moeilijk.

Het weiland van de moderne landbouw, een zogenaamde raaigrasmonocultuur, bevat veel meer regenwormen dan een ouderwets, kruidenrijk graslandje. Dat heeft met de intensieve bemesting te maken. Deze bemesting is er debet aan, dat de verhouding grijze en rode regenwormen in het nadeel uitpakt voor de zichtjagers, zoals de kievit. Is de titel over 'vergrijzing' van het weiland hiermee verduidelijkt?

Wat stond er nog meer aan interessante artikelen in de vogelbladen?

De Dompheorn jrg. 49 (4) 2015 Tijdschrift van de Natuur- en vogelwacht De Vijfheerenlanden De vogelwerkgroep meldt: Op 18 vlotjes voor zwarte stern hebben 11 paar gebroed, 12 jongen zijn uitgevlogen.

Dutch Birding jrg. 37 (5) 2015 Tijdschrift over palearctische vogels. F. Vischer & N. v. Duivendijk 'Nieuwe determinatiekenmerken voor de fluitzwaan' R.L. Flood et al 'Stormvogels rond het eiland Réunion'. J. Jones 'Vogelen in Europees Rusland', op speciale reizen naar het Oeralgebergte, Jekaterinenburg en de Orenburgregio ontmoet je vogels die elders in Europa schaars zijn. H. Zaal & G. Ottens 'Afrikaanse woestijngrasmus bij Alphen aan de Rijn', dec. '14. Bijzondere waarnemingen binnen onze

landsgrenzen: grote aalscholver bij Artis, Siberische strandloper bij Camperduin, grijze wouw te Maashorst, bairds strandloper te Den Helder, vale gier in Hermelen, dwergarend Veenklooster (Fr), roodpootvalk Vlieland, Kuifkoekeek, gezien bij Ouddorp, bergfluitervlieland, citroenkwikstaart Texel, kortteenleeuwrik en kleine spotvogel geringd bij Castricum, waterrietzanger Wassenaar en een ortolaan, die op de Maasvlakte zat.

Dutch Birding jrg. 37 (6) 2015 M. Haas en R. Slaterus verzamelden alle waarnemingen uit 2014 van zeldzame vogels, het ging om 148 soorten! A. Corso et al 'Identificatie van de atlasvink', alleen het wit in de staartveren geeft de doorslag bij de herkenning. In de rubriek

zeldzame waarneming 2015 in Nederland: o.a. de grijze wouw, noordse boszanger, kleine spotvogel, aziatische roodborsttapuit, vale pijlstormvogel, Siberische strandloper, roodkopkluwier, Siberische boompieper, een woestijntapuit en een bonte tapuit.

Fitis jrg. 51 (4) 2015 VWG Zuid-Kennemerland J. Kuys 'Succesvol broedgeval op ooievaarsnest in Heemstede', waar in het afgelopen decennium al eerder 18 jonge ooievaars het lucht-ruim kozen. H. Vader '50 Jaar vogelringstation AWD'. D. Groenendijk 'Vale gierzwaluw in IJmuiden', eerste waarneming in de regio. F. Cottaar 'Opvallend veel sperwergrasmussen bij vogelringstation Van Lennep'. L. Buckx 'Vogeltrek in Batumi, Georgië', honderdduizend wespenspiegelen per

dag – en ook erg veel jagers! R. Abrahamse 'Midwintertelling van 2015', leuke krenten in de pap: maar liefst 12.828 meerkoeten op 17 januari '15, en 3335 kolganzen (134 ex. in 2014). Kieviten waren er ook viermaal zoveel als het jaar ervoor.

Limosa jrg. 88 (3) Ned. Ornithologische Unie en Sovon. N. v. Brederode & H. Roersma 'De slechtvalk na 80 jaar terug als grondbroeder op Rottum'. Door het ontbreken van predatoren zijn vanaf 1999 op Rottumeroog en op Rottemerplaat slechtvalken gezien en sinds 2005 wordt er daadwerkelijk gebroed met grondnesten. Mogelijk breidt dit zich uit naar de andere eilanden. R. Lensink et al 'Luchtfoto-inventarisatie van op daken broeden meeuwen in Den Haag in 2010'. N. Huig & E. Kleyheeg 'Partnerruil bij kleien Mantelmeeuw, uitzondering of regel?' G. Ouweneel & R-J Buijs 'Pastasauspotten op het meeuwenmenu', de op de stort verzamelde glasscherven met sausresten leiden tot verwondingen aan de keelzak bij o.a. zilvermeeuwen. R.G. Bijlsma 'Een bladbadende fluitser'.

Mens en Natuur jrg. 66 herfst 2015 Orgaan van het IVN Geen vogelnieuws, wel een leuk interview met Ruben Smit, gepassioneerd ecooloog en natuurfilmer.

De Tringiaan jrg. 38 (2) Vogelwerkgroep Schagen e.o. Met steeds minder veldmedewerkers lijkt deze club moeite te hebben om de huiszwaluwen- en weidevogeltellingen centraal te regelen; de betrokkenen voeren de gegevens rechtstreeks in bij Sovon.

Vanellus jrg. 68 (5) 2015 tweemaandelijks blad van de Bond van Friese Vogelwachten (BFVW) R. Algra 'Friese vogelwachter naderen 100.000 nazorgregistraties per jaar'. Door meteen de gegevens van de op het boerenland waargenomen vogels in te voeren, is er per dag een overzicht van de stand van zaken en kan het beheer zo nodig samen met de boeren bijgestuurd worden. W. Bruinsma 'Portret van de vogelwacht in de Greidhoek, waar het verbod op het

zoeken naar kievitseieren gelaten werd ontvangen. J. Onrust 'Vergrijzing van het weiland speelt kievit parten'. Kieviten komen blijkbaar in de problemen als het koud en droog is, dan is hun voornaamste voedsel, de regenworm, niet meer aan de oppervlakte te pakken. Grutto's kunnen er met hun lange snavel op de tast dan nog wel bij. H. Wijnandts 'Recordaantal ransuilen bij de telling in Friesland in de winter van '14-'15.' W. Dijkstra fam. Den Hartogh 'Alles draait om natuur bij deze weideboeren, vlak bij het Lauwersmeer'. De commissie educatie breekt de lans voor het unieke veldgevoel, dat we de jongeren bij moeten brengen. Th. Piersma et al 'Maaïen, kruidenrijkdom en het uitkomstsucces van gruttonesten; De universiteit Groningen, afdeling ecologie, stelt wetenschappelijk vast dat kruidenrijke, ongemaaide weilanden meer uitkomstsucces hebben.

Vanellus jrg. 68 (6) 2015 Portret van vogel- en natuurbeschermingswacht Oude- en Nieuwehorne. U. Hosper bespreekt het boek Lijp en aai yn hert en holle' in het Fries verschenen, met wel 600 uitdrukkingen over het kievitseieren zoeken - geïllustreerd met fraaie aquarellen van Hayo Graatsma.

Het Vogeljaar jrg 63 (4) Tijdschrift voor vogelstudie en -bescherming M. Boer in de serie 'Wat maakt vogels zo interessant?' Veel wetenswaardigheden over de voortplanting bij vogels, over broedzorg en met een uitwerking over baltsgedrag bij diverse vogelsoorten. A.&M. Berghuis 'De huiszwaluw in de stad Groningen', de huiszwaluw lijkt voorkeur te hebben voor kleinsten. Kunstnesten moet je ophangen in de directe omgeving van water.

Vogels + jrg. 2 (4) 2015. Winter. Vogelbescherming Nederland aanrader als het je interesseert. Maar voortaan zijn de berichten alleen digitaal te lezen, want van de papieren versie is dit het laatste nummer. Aan het papier toevertrouwd: R. de Vos 'En de grutto verloor het van de muis', want wat was er aan de hand tijdens 2015, het mui-

zenjaar? 'De explosie van graswortel etende woelmuizen was te verwachten en zal periodiek terug komen op de eenvormige raaigrasvelden', volgens Theunis Piersma. De Groningse professoren Piersma en Gerkema pleiten voor een natuurlijker grasbeheer met meer variëteiten in grassoorten en een natuurlijker waterbeheer, met in het voorjaar hogere grondwaterstanden. R. v Beusekom portretteert de grote zee-eend. J v.d. Wielen 'Vogelhut huren: blij, of belazerd?' Een hut vergroot de kans, maar biedt geen garantie. E. Bouwes 'Natuurwacht verhinderde ganzenafschot rond Lelystad Airport'. M. v. Roomen 'Watervogels tellen: weten is beschermen'. R. Buiten 'We verspillen veel geld en tijd aan onzinnig werk', een waarschuwing van de Britse professor ecologie William Sutherland. Natuurbeheerders baseren zich in 32% van de gevallen op 'gezond verstand', bij 22 procent van de beslissingen geeft 'eigen ervaring' de doorslag, wetenschappelijk onderzoek is in slechts 13 procent van de gevallen leidraad voor het beleid. Kijk voortaan op de site van vogelbescherming voor actueel vogelnieuws.

Onze Waard jrg. 45 (2) Natuur- en vogelwacht 'De Alblasserwaard' De vwg noteerde 'zeldzame vogels eerste helft 2015 in hun gebied.

Adressenlijst

Postadres VWG Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Postbus 1028, 1200 BA Hilversum

Bankrekeningen ING (algemeen): NL28 INGB 0002 5291 79 t.n.v. VWG Het Gooi e.o., Bussum
ING (uitsluitend contributie): NL24 INGB 0007 8747 27 t.n.v. VWG Het Gooi e.o., Weesp
Rabobank: NL17 RABO 0155 9631 39 t.n.v. VWG Het Gooi e.o., Bussum

Bestuur van de Vogelwerkgroep

Voorzitter	Piet Spoorenberg	Celebesstraat 36, 3742 DD Baarn	035 - 5436 371	voorzitter@vwggooi.nl
Secretaris	Huub Casander	Vlie 30, 1273 WN Huizen	035 - 5259 131	secretaris@vwggooi.nl
Penningmeester	Egbert Leijdekker	Dr. A. Kuyperlaan 18a, 1402 SC Bussum	035 - 6936 093	penningmeester@vwggooi.nl
Subgroep Avifauna	Juun de Boer	Waldecklaan 35, 1213 XV Hilversum	035 - 6854 573	avifauna@vwggooi.nl
Subgroep Excursies	Wouter Rohde	Prof. De Jongstraat 3, 1221 HX Hilversum	035 - 6422 629	excursies@vwggooi.nl
Algemeen bestuurslid	p.m.			
Subgroep Vogelherkenning	p.m.			
Subgroep Communicatie	Ton van den Oudenalder	Floriszlaan 40, 3742MK Baarn	035 - 5432666	oudenalderr@casema.nl

Nuttige adressen

Lezingen en contactavonden zijn in de Infoschuur GNR, Naarderweg 103, 1217 GL Hilversum (bij de natuurbrug).

Vogelcursus	Francis Bakker, Schuttersweg 81, 1217 PW Hilversum, 035 - 6560 067, cursussen@vwggooi.nl
Lezingen	Feiko Prins, Hindelaan 23, 1216 CS Hilversum, 035 - 6217 017, lezingen@vwggooi.nl
Promotie en verkoop	Nel Huese, Elzenlaan 40, 1214 KM Hilversum, 035 - 6248 716, promotie@vwggooi.nl
Bibliotheek en archief	Paul Keuning, Stam 26, 1275 CJ Huizen, 035 - 5268 281, pw.keuning@solcon.nl
Vogelziekenhuis Naarden	Erik Bruinning, Burg. J. Visserlaan 1, 1411 BR Naarden, 035 - 6945 658
Buitenland excursies	Evert Constandse, 035 - 5317 565, buitenland@vwggooi.nl
Fotowerkgroep	Hugo Weenen, Koggewagen 88, 1261 KD Blaricum, 035 - 5241 123, fotografie@vwggooi.nl
Ledenadministratie	zie binnenzijde voorblad
Redactie De Korhaan	zie binnenzijde voorblad
Website www.vwggooi.nl	Dirk Prop, 035 - 5253 723, webmaster@vwggooi.nl
E-mail nieuwsbrief VWG	aanmelden bij nieuwsbriefvwg@vwggooi.nl of via de website
Vogelwaarnemingen	zie www.gooi.waarneming.nl .

Het **Dineke Sluijters Vogelfonds** financiert projecten voor vogelbescherming en studie: zie voor het indienen van projectvoorstellen de website van de VWG. Adres: vogelfonds@vwggooi.nl

Werkgroepen Subgroep Avifauna

	Coördinatoren	Telefoon	E-mail
1. Watervogeltelling	Willem-Jan Hoeffnagel	035 - 6919 356	w.j.a.hoeffnagel@hccnet.nl
2. Eempoldertellingen	Jan Mooij	035 - 5429 725	mooij.noorman@planet.nl
3. Weidevogelnestbescherming	Gert Bieshaar/Frits During	035 - 5311 002	g.bieshaar1@kpnplanet.nl
4. Tuinvogelonderzoek	Egbert Leijdekker	035 - 6936 093	tuinvogelonderzoek@vwggooi.nl
5. Zwaluwenonderzoek	Dick Jonkers/Gert Bieshaar	035 - 5260 456	dickjonkers@telfort.nl
6. Zwaluwkring Huizen	Mieke Pieren-Olijhoek	06 - 4410 1890	zwaluwen@vwggooi.nl
7. Zwaluwkring Ankeveen	Arda van der Lee	035 - 6562 309	alder306@planet.nl
8. Zwaluwkring Hilversumse Meent	Pieter Schut/André van Soest	035 - 6936 811	pieter.schut@planet.nl
9. Vogelringstation	Harry de Rooij	035 - 6289 470	harryderooij@planet.nl
10. Nestkasten	Ronald Beskers	035 - 5387 341	nestkastonderzoek@vwggooi.nl
11. Steenuilen	Frank van de Weijer	035 - 5311 207	fh.vd.weijer@hccnet.nl
12. Kerkuilen	Harry de Rooij/Gerard Mijnhout	035 - 6289 470	harryderooij@planet.nl
13. Roofvogels	Harry de Rooij	035 - 6289 470	harryderooij@planet.nl
14. Ijsvogels	Jelle Harder	035 - 6937 858	jelleharder@hetnet.nl
15. Broedvogelinventarisaties	Dirk Prop/Piet Spoorenberg	035 - 5253 723	broedvogels@vwggooi.nl

Coördinatieteam Avifauna: Juun de Boer (voorzitter), Jan Mooij en Dirk Prop

Voor ongelukken en/of problemen, die ontstaan tijdens activiteiten van de Vogelwerkgroep aanvaardt de vereniging geen enkele aansprakelijkheid. Deelname geschiedt op vrijwillige basis.

